

СЛОВО ПРОСВІТИ

ГАЗЕТА ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

КВІТЕНЬ, Ч.4 (23) 1996 РОКУ

6

Дж. Мейс
УПОШУКАХ
ВТРАЧЕНОГО
РОЗУМУ

Юрій ГНАТКЕВИЧ
ЧИ ВІДКRIЄ
УКРАЇНЦЯМ ШЛЯХ
ДО
НАЦІОНАЛЬНОГО
ВІДРОДЖЕННЯ НОВА
КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ?

В усі часи в усіх державах, які виникали на уламках імперій, національною елітою і урядами молодих країн проголошувався курс на побудову національної держави та національне відродження. Потрібна в цьому завданні була, бо будь-яка метрополія за будь-яку ціну (і дуже часто небезпішно) намагалася викорінити національний патріотизм підкорених націй, відлучити їх від рідної мови і національних традицій. Успіхи, досягнуті російською імперією в Україні, виявилися такими значними, що після проголошення незалежності її держава еліта не наважилася офіційно проголосити курс на побудову національної держави та на національне відродження українців. І не тому, що в цьому немає потреби, а тому що більшість представників державної еліти, що була раніше і є інші при владі, сама була і певною мірою залишилася продуктом періоду русифікації. Внаслідок цього за національне відродження багатьох з них серце не дуже болить. Ідея національного відродження вони сприймають лініво, неохоче, болізко, орієнтуючись на будівництво не національної держави, а держави типу "взагалі". Ось приклад. В усіх арміях світу існує патріотичне виховання. Офіцерам, солдатам, курсантам там кажуть, що вони зобов'язані захищати свою батьківщину. В нашій армії нічого подібного ніхто не каже. Слово "Україна" та інші українські слова в українській армії вимовляються рідко: у нас навчають "воєнному делу".

Вчитують у Статтю 10 проекту нової Конституції України. Цей проект є варіантом, прийнятим на основі консенсусу робочою підкомісією Конституційної комісії: кожен хотів чогось більшого, але більшість погодилася на більш-менш прийнятний варіант. Ось текст цієї статті.

"Державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова. В місцях компактного проживання громадян, що належать до однієї або кількох національних меншин, поряд з державною мовою може вживатися у діяльності органів державної влади та державних організацій мова, прийнята для більшості мешканців певного населеного пункту."

Якщо значення слова "поряд" стосовно мов у поданому контексті є не зовсім зрозумілим (як це поряд?), то причини компромісу є зрозумілими: одні залишилися задоволені тим, що в тексті немає згадки про державність чи офіційність російської мови, а інші чітко бачать у тексті можливості для практичної реалізації державності російської мови скрізь там, де вони такою жено фактично є. Знаючи, що мовне питання є питанням великої політичної ваги, навколо якого буде точиться запекла політична боротьба, я спробую передбачити пропозиції, які будуть висуватися у парламенті.

Першою буде висесена пропозиція про державність чи офіційність російської мови. Адже одні депутати захочуть врахувати реальність ("так історично склалось!"). Інші захищатимуть відоме всьому світові небажання метрополітичної нації винчати мову народу, на землі якого вони живуть. Деякі ж українську мову за мову просто не шакають. Згадана пропозиція не буде проголосована, бо в парламенті є багато депутатів, які розуміють, що проголошення державності чи офіційності російської мови в часі занепаду української приведе до того, що через деякий час російська мова майже повністю виніснеть українську, залишивши її деякий простір в селах, населення яких внаслідок фермеризації буде постійно зменшуватися, та в містах Західної України, відомий ступінь політизації та національного патріотизму населення якої постійно шириться конфронтацію на мовно-національному рівні. Зрештою, державність російської мови нашіні поділить Україну на дві частини (Україну та Україну), що в найближчому неминуче через постійні референдуми (чи через громадянську війну, спровоковану результатами референдумів) розчленує її.

11

Микола ТКАЧ
ВЕЛИКДЕНЬ

16

КАЛЕНДАР
ГОРОДНИКА

НАШІ ПРОЗРІННЯ МИ НАЗВЕМО ЧОРНОБИЛЬСЬКИМ ДОСВІДОМ...

ДІАЛОГ ПИСЬМЕННИЦІ

З КІНОРЕЖИСЕРОМ

Стор. 8-10

Серед тих перших, хто стояв з кінокамерою над зруйнованим реактором на даху третього енергоблоку ЧАЕС, був наш гемляк з Чернігівщини, москвич за пропискою, відомий кіно-режисер-документаліст Роллан Сергієнко. Січень нинішнього року був для нього ювілейним: Творчі спілки, Московська та Київська кіностудії, побратими-чорнобильці вітали його з шістдесятиріччям, як і всі, хто цінує вагомий доробок цього майстра. Розмову з кіно-режисером веде відома поетеса, автор численних книг, зокрема і поеми про чорнобильську трагедію «Вибух» та збірки «Вічна-віч», народженої під небом безлюдної Прип'яті вісімдесят восьмого року, а також повісті «Жінка у зоні» («Вітчизна» № 3-4 ц.р.) Світлана Йовенко.

Т-во "ПРОСВІТА", місячні Просвітні курси в Бересті на Полісі

16.XI – 16.XII 1927 р.

З УКРАЇНИ В УКРАЇНУ ЧЕРЕЗ КОРДОН

Історія просвітянського руху на Берестейщині тісно пов'язана з іменем Тараса Шевченка і починається з 1905 року, коли з ініціативи мешканців с. Кобиляни Берестейського повіту засновується народна читальня. У скромних книжкових фондах читальні, самої по собі явища небуденного, чільне місце посідають твори саме Т.Шевченка, здобуті за сприянням Львівського товариства «Просвіта». Саму читальню її фундатори назвали ім'ям улюблених поета.

У ті ж роки завдяки невтомним зусиллям видатного будітеля українського люду О. Василенка (1861-1921 рр.), український письменник, публікувався під псевдонімом О. Варнак), офіцер берестейської фортеці у 1902-1914 рр., у Бересті організовано самодіяльний український театр і хор. У 1911 р. з нагоди ювілею Т. Шевченка, театр здійснив виставу «Назар Стодоля». По виставі, прийнятій публікою із піднесенням, відбулося читання творів Шевченка. Ювілейні заходи мали завершитись масовим мітингом шанувальників поета, але в події втрутилася поліція і заборонила проведення мітингу, проте мітинг все ж відбувся в Бересті напівтаємно - в одному з казематів фортеці.

На значно вищий рівень піднявся просвітянський рух 1917-20 рр., коли Берестейщина належала до незалежної української держави (УНР). Більша частина Берестейщини увійшла до складу Холмської губернії. У Бересті знаходилась резиденція губерніяльного комісаріату. Культурно-освітні справи мав під своєю опікою комісар Карло Дмитрюк зі своїм заступником Т. Олесюком. Він організував учительські курси українознавства для вчителів, після закінчення яких вони призначалися на учительські посади в селах. Таких курсів влітку 1918 року відбулося три чергі. Викладачами там були К. Дмитрюк, професор Гладкий, професор Рудницький. Деякий час викладав гігієну доктор Дмитрюк. Відкрито було початкову школу в Бересті при Братській церкві. Засновано було товариство «Просвіта». В

повітах створено 150 українських шкіл, у яких навчалося понад 7000 дітей.

У 1920 році Берестейщина була окупована поляками, усі українські школи, повітові уряди були зліквідовані і на їх місце постали польські установи. Заборонялось навіть називати себе українцями. Ось як згадує у спогадах про ту ситуацію перший голова легалізованого товариства «Просвіта» в Бересті В. Дмитрюк: «Появилося розпорядження про паспорти. Коли я зголосився до повітового уряду за тим «довудом особистим», мене запитали про національність. «Звичайно, що українська», - сказав я. «Нема такé народовосці», - заявив урядовець, - ту нема жадних українціоф». «Але я є українцем і прошу так записати, інакшого «доводу» я не прийму». Після наради з іншими урядовцями і самим начальником повіту, який мав висловитись: «А нех там бендзé єден українець», я отримав «довуд» з зазначенням «народовосцт українська» і ім'ям Василь, а не Базил.

Не диво, що в урядовій статистиці 1921 року Полісся більш як 120 тис. мешканців було зазначено. «Релігія парвославна, народовосць польська».

Легальна діяльність товариства «Просвіта» була відновлена у 1922 році. Першим головою товариства, як вже обмовився, був посол в польський Сейм доктор В. Дмитрюк. На кінець 20-х років «Просвітою» було відкрито 127 бібліотек і хат-читалень. Відкрита приватна українська школа ім. О. Стороженка у Бересті, де першим учителем був М. Козяр. У 1935 р. товариства було ліквідовано за скомунізованистю польською владою.

Крім «Просвіти», у Бересті була заснована філія Союзу Українок (фундатор - дружина В. Дмитрюка), відкрито український банк, першим директором якого був О. Базилевич. Постала сільськогосподарська єкономіка. У міжвоєнний час на Берестейщині також діяли осередки «Сельробу» та «Сельсоюзу», КПЗУ, виходили українські газети «Рідне слово», «Наше слово».

У 1939 році Берестейщина була приєднана до радянської Білорусі. У той час, як в українських районах в 1940 р. було 30 українських шкіл, то вже в 1942 р., за німецької окупації - 161. Інспектором українських шкіл був вже згаданий Микола Козяр. З поверненням на Берестейщину Радянської влади у 1944 році М. Козяра заарештували і у в'язниці в Бересті НКВД закатувало його на смерть. Більшовицькому уряду БССР українські школи були не потрібні, останні з них ліквідовані у середині 50-х років. З того часу і до 1990 року в українському житті на Берестейщині наступило затишшя.

У 1990 році створено Українське Громадсько-культурне об'єднання Брестської області (УГКО БО). З 1991 року виходить газета «Голос Берестейщини». Факультативно вивчається українська мова в декотрих школах Корбинського та Кам'янецького районів, в Берестейському університеті існує відділення української мови та літератури. В жовтні 1995 року зареєстрована нова українська організація «Просвіта Берестейщини» ім. Т. Г. Шевченка, котра стала продовжувацем традицій міжвоєнної «Просвіти». В березні вийшов перший номер газети «Берестейський край», засновником якої є «Просвіта Берестейщини».

Олег ПАРХАЧ,
голова управи громадського об'єднання
«Просвіта Берестейщини» ім. Т. Шевченка

Від автора: Користуючись нагодою, у зв'язку з тим, що нами готується книга про український рух на Берестейщині, прошу всіх, хто має будь-які матеріали, документи щодо цього питання, написати на адресу: Білорусь, 224020, М.Брест, вул. Друга Заводська, 9, Ласковичу В.П.

НОВИНИ «ПРОСВІТИ»

ДОВІРИЛИ ВДРУГЕ

Відбулася звітно-виборча конференція Чернівецького обласного об'єднання «Просвіти». На ній підсумки діяльності об'єднання за звітний період, окреслено завдання на майбутнє.

Очолювати Чернівецьку «Просвіту» делегати конференції вдруге довірили Вікторові Косяченку.

Відбулася звітно-виборча конференція Чернігівського обласного товариства «Просвіта». Головою знову обрано В. Чепурного, оскільки делегати схвално оцінили і роботу організації і його особисту діяльність. Конференція прийняла окрему ухвалу на підтримку проекту Конституції (в цілому), поставивши вимогу закріплення в ній державного статусу української мови. Також вирішено провести в Чернігові Другий український книжковий ярмарок (19-20 квітня).

НЕ ЧИСЛОМ, А УМІННЯМ

23 березня у Львові відбулася звітно-виборча конференція обласного об'єднання «Просвіта». У її роботі взяли участь 273 делегати із очікуваних 300.

Інтерес до просвітницької конференції виявили представники обласної та міської держадміністрації, керівники творчих спілок Львівщини, голова Комісії з питань культури Верховної Ради України, народний депутат Михаїло Косів, голова Секретаріату Всеукраїнського товариства «Просвіта» Микола Нестерчук, голови Івано-Франківського (Степан Шулепа) та Тернопільського (Богдан Головин) об'єднань «Просвіти».

Із вступним словом до делегатів звернувся голова Львівської обласної «Просвіти» Роман Іваничук. Він наголосив, зокрема, на тому, що слід залучати до керівництва організації більше молоді, людей із новим мисленням, які краще орієнтуються в ситуації економічній, політичній.

Доповідач - голова Ради об'єднання Зиновій Мазурик зазначив, що на сьогодні обласне об'єднання налічує близько 15 тисяч членів «Просвіти» супроти 77 тисяч у 1990 році. Але, підкresлив він, основне не чисельність, а зорганізованість об'єднання. Проаналізовано діяльність комісій Ради.

Головою Львівського обласного об'єднання «Просвіта» на демократичних засадах обрано відомого письменника Романа Лубківського.

НАСОПIS НАЩАДКІВ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА

Січове Братство

ВЕЛИКЕ КОЛО КОЗАЦЬКИХ НАЩАДКІВ

Відомий просвіттянин Анатолій Носенко - невтомний постачальник яскравих ідей, він же і їх перший, послідовний виконавець. Щойно порадувалася українська громадськість виходові у світ започаткованої і редактованої ним газети «Січове братство», яка одразу здобула популярність не лише в місті Орджонікідзе, але й в усій Дніпропетровщині, а вже на початку - новий задум, та такий, що навряд когось залишить байдужим. Анатолій Носенко зініціював проведення з 3 по 9 серпня 1996 року «Великого кола козацьких нащадків». Збір відбудеться на славному, добреї козацької слави місці - у Капулівці Нікопольського району. Створено оргкомітет, куди ввійшли відомі українські діячі, співворці свята Козацької Слави, що, свого часу, надихнуло Придніпров'я, об'єднано країні національні сили, засвідчило, що є порох у порохівницях спадкоємців Сірка, що, «не потурчилася, не побасурманилася» людність на його батьківщині і чує себе козаками.

НОВИНИ «ПРОСВІТИ»

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО СЕСІЮ ГОЛОВНОЇ РАДИ ВУТ «ПРОСВІТА»

16-17 березня ц. р. відбулася Сесія Головної ради ВУТ «Просвіта». На сесії прийнято рішення про проведення чергового з'їзду Товариства у листопаді 1996 р. Сесія ухвалила широко відзначити свято літописця Нестора та провести всеукраїнський просвітницький захід з питання земельної реформи.

В окремій заяві Головна рада «Просвіти» закликала до якнайшвидшого схвалення проекту Конституції Верховною Радою та внесення його на всеукраїнський референдум. Проте, зазначається у заяві, «Просвіта» не може погодитися з закладеною у ст. 10 проекту спробою у завуальованій формі надати якесь особливе право одній з національних меншин нав'язувати свою мову, як державну. Україна і мешканці населених пунктів потребують Конституції, яка зорієнтує їх не на постійні референдуми і опитування з національно-мовних питань, не на продовження русифікації, а на національне відродження.

Головна рада «Просвіти» адресувала Віце-Прем'єр-Міністрів України Івану Курасу своє гостре занепокоєння у зв'язку з фактичним припиненням діяльності урядової мовної комісії та невиконанням прийнятої п'ять років тому урядової програми розвитку української та інших мов. Зініційовано негайні проведення спільні наради партій і громадських організацій національно-патріотичної орієнтації, метою якої мала б стати координація дій навколо проблем національного відродження та їх відзеркалення у новій Конституції.

ЗАЯВА ГОЛОВНОЇ РАДИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА

Головна Рада Товариства «Просвіта», розглянувши на своїй сесії факт прийняття Державною Думою Російської Федерації постанови про відновлення СРСР і в зв'язку з цим денонсацію Біловежської угоди про створення СНД, вважає, що зазначена акція законодавчого органу Росії є ще одним проявом російського імперіалізму і прямим посяганням на державну незалежність нашого народу.

У зв'язку з цим учасники сесії Головної Ради Товариства «Просвіта» звертаються до Президента, Верховної Ради та Генерального прокурора України з вимогами:

1. Вийти зі складу СНД, яка дедалі більше перетворюється на засіб політичного тиску на Україну і відновлення російської імперії.

2. Заборонити діяльність на території України суспільно-політичних сил, які виступають за відновлення союзу з Росією, позаяк така інтеграція матиме своїм наслідком суттєве обмеження суверенітету України, а згодом і повну ліквідацію Української держави, отже, зазначені гасла і відповідні дії є антидержавними у своїй суті. Вважаємо, що компартія України підлягає забороні ще й тому, що вона є правонаступником КПРС, злочини якої проти нашого народу загальновідомі.

Голова Ради Всеукраїнського товариства «Просвіта»
ім. Т. Шевченка
Київ, 16.03.96

СВОЇ В МОЛДОВІ

В Молдові мешкають близько 600 тисяч українців, Тільки в Кишиневі їх — 100 тисяч. 400 сіл по країні від 30 до 100 відсотків — українські. Раніше ця сила народу поповнювала кількість «русофонів». Зараз ми з гордістю називамо себе українцями. І активно відроджуємо свою культуру, свою мову, свої звичаї. Нам є що відроджувати: не вмерла материнська пісня, збагачена місцевим колоритом, збереглися давні витинанки бабусь, «червоними та чорними нитками» створюються в краснах самобутні килими; по селах ще одягають святковий одяг, витканий, вишиваний до 200 років тому... У Молдові є кому це цінувати, берегти, поширювати. Є достатня кількість людей, спроможних на просвітницьку роботу: вчені, художники, журналісти, діячі культури, що досконало володіють літературною мовою і розуміють свою місіонерську роль, утворили Товариство «Просвіта» у Молдові. До речі, не на голому місці: тут, у Молдові перебувають і творили такі діячі «Просвіти» як Михайло Кощобинський, Іван Нечуй-Левицький, інші велики українці; тож, духовне наслідування забезпечено. Плани, за якими працюють просвітні у Молдові, досить напружени. Достатньо назвати напрямки нашої роботи: це допомога школам, де вивчають українську мову, надання методичної допомоги кафедрі української мови та літератури, що її утворено нарешті в м. Белць, виступи на радіо та телеба-

чення з популяризацією звичаїв, культури українського народу, заходи по святкуванню визначних дат з історії та культури України, виявлення давніх зв'язків Молдови та України. Треба додати, що у Молдові зроблено немало для того, аби українці мали змогу відроджувати свою традицію, мову і розвиватися соціально і культурно. Задання просвітні — надати напрямку, певної якості цьому процесові, застерегти від профанії, удосконалити мову радіо та телевізійних передач, що провадяться українською мовою.

В 1995 році Товариство «Просвіта» провело широке святкування 400-річчя від дня народження Гетьмана України Богдана Хмельницького, підготувало і показало по селах пісенно-поетичну композицію, присвячену Марусі Чурайні, вчетверте провело свято Івана Купайла, влаштувало Різдв'яні колядування, відзначило 90-річчя видатного кінонічача Петра Вершигори, як повелось, відреагувало на свято Незалежності Молдови та України, які, до речі, майже поруч у календарі. При Товаристві створено два фольклорні колективи: ансамбль «Селянка» у селищі Ставчани, поблизу Кишинева і ансамбль «Сударушка» в Кишиневі. Співачок з цих ансамблів залубки приймають в українських селах. Правда, дістяється до сіл — теж нелегко: треба завжди шукати допомоги у підприємстві, де керівниками працюють українці, або ж домовлятися з сільськими господарства ми. Як би то не було, а робота «Просвіти»

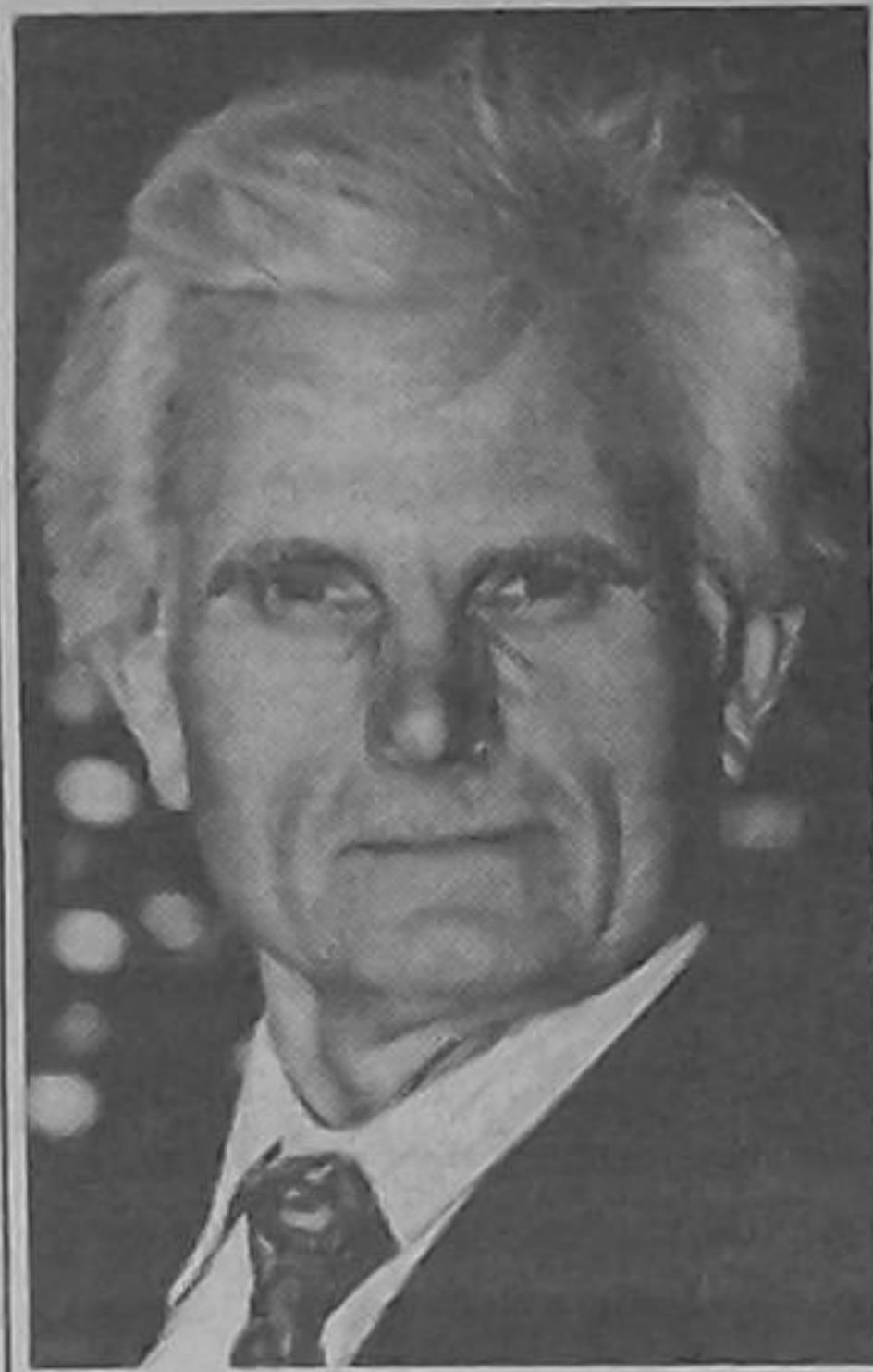
йде і помітна у Молдові. Коли приїжджає до нас гости з України ми намагаємося прийняти їх так, щоб вони надовго запам'ятовували ці візити; забезпечуємо відчину аудиторію, цікаві зустрічі, подорожі по місцях історичних зв'язків України та Молдови, місцях гетьманської та козацької слави. Були у нас ансамбль «Джерело», квартет «Золоті ключі», дует «Неопалима купина» з Києва — високопрофесійні колективи, з якими зав'язалися стосунки на особистому рівні. Часто бувають у нас самодіяльні артисти, була б їх ласка, ми охоче приймаємо, хоча, як ви розумієте, ми таки не на своїй землі. Тому ми є відчлені країні, де ми долею опинилися, зате, що поважає українців, дає змогу для духовного розвитку. Керівництво країни, а саме Президент, приймав представників «Просвіти», цікавився нашими наробками. Багато проблем мають бути вирішенні в майбутньому. Ще досі ми не маємо української газети, ускладнені наші плани для українського духовного відродження наша матеріальна неспроможність та «самодіяльний» статус. Уявіть собі, любі друзі, що все те, що ми вже зробили, робимо і плануємо зробити, є справа людей, зайнятих власною роботою, людьї, якими рухає величезний ентузіазм, величезна любов до до всього українського. Що ж, на те ми, напевне, і є просвітні і нашадки просвітні.

Галина РОГОВА,
голова Товариства «Просвіта» у Молдові,
доктор філософії, член Спілки журналістів

ВІСТІ З ПЕРВИННИХ

ЩО ВИЗНАЧАЄ ПЕРСПЕКТИВУ?

Яка робота проводиться в низових осередках керівництвом районного об'єднання? Що вдалося зробити? Які проблеми? Про це розповідає голова Мінського районного об'єднання ВУТ «Просвіта» Микола НЕСТЕРЧУК

Просвітні Оболоні докладають усіх зусиль, щоб реалізовувалася у житті українська організаційна ідея. Ми зберегли організаційну структуру, навіть дещо розширили свою мережу. Сьогодні в районі діє 20 осередків, які нараховують понад 200 членів Товариства, а також сотні прихильників.

Оскільки низові осередки є основою овэрства «Просвіти», то провідниками та організаторами просвітницької роботи завжди виступають керівники осередків. Навколо них гуртується люди, своєю енергією вони вселяють віру і надію у майбутнє, словом і ділом утверджують нашу незалежність. Від їх діяльності випромінюється добро і світло. Перш за все хочу назвати колектив будівельного управління «КиївФундаментспецбуд» (начальник — В. Ткаченко, голова первинного осередку головний інженер управління О. Черняхівський). Трудовий колектив збережений, стабільно працює. Можливо завдяки цьому і первинний осередок зміцнюється, користується авто зитом і шаною у людей.

Із нарощуванням економічної потужності працює акціонерне товариство «Оболонь» (генеральний директор — О. Слободян, голова первинного осередку бухгалтер Л. Гарбарчук). Приємно відзначити, що підприємство має українське обличчя, в пошані державна мова. Сьогодні тут випускається більше 15 видів напоїв. Продукція користується широким попитом як в Україні, так і за її межами. Досить сказати, що середня зарплата працівника становить приблизно 100 американських доларів. Головне правило у керівників-патріотів — не чекати манні небесної, а наполегливо працювати.

Концертами художньої самодіяльності, організовувати зустрічі з письменниками, митцями, діячами науки та культури, допомагати в комплектуванні їхніх бібліотек та оформленні військових світлиць.

Уже два роки Мінське районне об'єднання має своє приміщення. Це значно полегшує проведення організаційно-просвітницької роботи. При районному об'єднанні працює хор української пісні «Просвіта» (художній керівник — Р. Марченко), який виступає у трудових колективах району, військових частинах, школах, здійснюючи творчі поїздки по Україні.

Одне із основних завдань районної «Просвіти» ми вбачаємо в постійній роботі над реалізацією Закону про мови та Державної програми. Я сказав би так, що це щоденна робота кожного члена нашої «Просвіти», — починаючи з 1992 року ми дослідили причини зросійщення району. Всі осередки були задіяні для виконання цієї роботи. За кілька місяців її було завершено та підготовлено матеріал, обсягом 45 друкованих аркушів. Документи були передані до Мінської районної та Київської Міської держадміністрацій для ліквідації наслідків зросійщення. Це питання знаходиться під постійним контролем нашого об'єднання.

Мовне питання постійно знаходиться в полі зору керівництва районної «Просвіти». Зразу хочу сказати, що це не лінгвістична проблема, а загально-політична, стосується всього суспільства.

Отже завдання просвітні — піднімати національну свідомість, людську гідність кожного українця, поєднувати традиції і новий досвід у своїй роботі, заходах.

Сподіваюся, що вся інтелігенція району допоможе нам у цьому, підставити своє плече для загальчої справи.

Юрій ГНATKEVICH

ЧИ ВІДКRIЄ УКРАЇНЦЯM ШЛЯХ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ НОВА КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ?

Закінчення. Поч. на стор. 1

Поза всіким сумішом, у Верховній Раді буде внесено пропозицію обмежитися у тексті Конституції лаконічним записом: "Державною мовою в Україні є українська мова." Автори такої пропозиції виходять з того, що Україна є державою українського етносу, і що всі національні меншини, які живуть у ній, виключно з російською, муслять поважати цей факт. Прихильники такого підходу скажуть: "Мало того, що Росія століттями тримала Україну у неволі; мало того, що російські шовіністи згойчили країні синів нашого народу по Соловках і Сибіру; мало того, що вони цлесправомано вивітрювали в українську національну гордість і в різний спосіб русифікували їх, так вони ще хочуть закріпіти успіхи, досягнуті російським імперіалізмом, щоб довершити справу денационалізації українців."

Викладена вище позиція є настільки історичною, юридичною та морально-етичною доказовою, що вона могла бути сприйнята без застережень навіть росіянами, принаймні тими з них, хто не є відвертим великораджавником і активно не мріє "о воссозданні єдиної і неделимої." Проте реального перешкодою для українського відродження є не росіяни, а так звані "українці," що з різних причин та за різних обставин відудалися мови своїх предків. І зовсім не дивно (бо перебіжчики найчастіше стають у шерензі скраю), що саме "українці" в нашому парламенті так завзято відстоюють ідею державності російської мови в

Україні. Фактор великої кількості "українців" у Верховній Раді змусить депутатів звернутися до обговорення трьох "компромісних абзаців." Проте компроміси небезпечні тим, що, пропонуючи їх, або погоджуючись на них, кожен розставляє смислові акценти так, як йому хотлося б. Зразком тут слугує наведена вище. Стаття 10, яку в разі прийняття у поданій редакції, може буде тлумачити і використовувати по-різному. Адже у верхній частині статті натикається на право національних меншин, а в нижній частині говориться про право більшості мешканців. Меншини і мешканці - це різні юридичні категорії.

Якщо проект Статті 10 "спроектувати" на вперед небажання якогось чиновника чи начальника володіти та користуватися українською мовою, допустимо, десь у Дніпропетровську (а таке небажання тут є всеохопним), то він свідомо не помітить у тексті слова "поряд", зате дуже добре бачитиме словосполучення "для більшості мешканців" і ніколи з себе українського слова не витисне, якщо навіть до його кабінету зайде простий сільський дядько. При цьому дніпропетровські начальники матимуть ще й конституційне обґрунтування: "Русський язык" "прийнятний" для большинства населення Дніпропетровська". Докази начальники знайдуть, а не знайдуть, то придумають, а не придумають, то "організують," як ще зробили в Донецьку та Луганську. І довіску не бачитиме наш славний

Січеславський край національного відродження нащадків українських козаків, і Україною в Дніпропетровську як "не пахло," так школи "не пахнуть." І якщо цій мільйонів українців на величезних просторах держави України користуються, ідучи за "більшістю," лише російською мовою, а начальники різних рівнів в прізвищами "іва - енко" (включно з Шевченками) незнання мови свого народу не соромляться, бо цього не соромиться "більшіство", коли сільські діти після закінчення українських шкіл вступають до української мови не читається, бо та захочіло "більшіство груп", то поява в 10-ї статті нової Конституції словосполучення "більшості мешканців" означатиме, що в майданівському національному відродження українців вже николи не буде, а буде тотальна русифікація після серії опитувань "для висвітлення мінення більшістю."

Моя політика переважної більшості начальників на сході і півдні України досі була відверто чи приховано спрямована на гальмування українського відродження, на позбавлення права українців отримувати інформацію та навчатися своєю мовою. Сім років після прийняття Закону про мови та майже п'ять років після проголосення незалежності не припинили масових порушень мовних прав українців в жодній сфері життя на сході і півдні України саме завдяки посиланням на права "більшістю". Ось якби у новій Конституції було чітко зазначено, що інша мова може функціонувати як служба одночасно з українською лише там, де етнічні українці становлять меншість (як, наприклад, у Криму та багатьох його населених пунктах), то це більше нагадувало б справедливість. Проте навіть за таких умов вживання слів "більшість-меншість" є в юридичному та політичному аспектах великою небезпекою. По-перше, яким правовим механізмом будуть визначатися більшість і меншість? По-друге, чи завжди нам удасться уникнути зіткнень і збурень під час опитувань і голосувань при вирішенні національних питань у "певних населених пунктах"?

Нова Конституція України має зафіксувати право українського етносу на національне відродження на своїй землі і в своїй державі. Нова Конституція має забезпечити умови для національно-мовного відродження, для збереження та розвитку мов і культур всіх національних меншин, що живуть в Україні. Нова Конституція має гарантувати всім громадянам право на користування своєю національною мовою, але зобов'язати всіх державних службовців будь-яких рівнів і рангів володіти українською мовою. Нова Конституція має дати право всім на навчання рідною мовою, але зобов'язати всіх, хто читає, і хто вчиться, добре оволодіти українською мовою. Нова Конституція повинна перетворити Україну в суспільство з високим рівнем мової культури і спілкування, змінивши насамперед ставлення до української мови з боку нинішнього "русскоязичного населення." Просимо зважити тут редакція Статті 10 з їїм благородним завданням не справиться. Вона реалізує не правовий, а регіональний підхід до вирішення мовного питання, а тому неминуче узаконити "русскоязичні регіони" там, де мешкає більшість українців. І якщо депутатам-українцям таки доведеться йти у мовному питанні на вимушений компроміс з "українцями," то хіба що на основі редакції Статті 10, яка подається нижче на розсуд читача.

"Державною (службовою) мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує національно-мовне відродження українського етносу та функціонування української мови на всій її території і в усіх сферах державного і суспільного життя. Держава гарантує оволодіння державною мовою в системі освіти."

Українська держава забезпечує всім національним меншинам і групам право вільного користування і навчання її рідною мовою. В адміністративно-територіальних одиницях або населених пунктах, де компактно проживає корінна національна група, або де етнічні українці становлять меншість (як, наприклад, у Криму та багатьох його населених пунктах), то це більше нагадувало б справедливість. Проте навіть за таких умов вживання слів "більшість-меншість" є в юридичному та політичному аспектах великою небезпекою. По-перше, яким правовим механізмом будуть визначатися більшість і меншість? По-друге, чи завжди нам удасться уникнути зіткнень і збурень під час опитувань і голосувань при вирішенні національних питань у "певних населених пунктах"?

Заповідником. Потрібно буде виписати тут імена всіх секретарів одеських районів і обкомів. Міськрада звернулася до През'єра Є. Марчука за дозволом на знесення тих ідолів, які занесені до державного реєстру. Сподіваємося, що пан Марчук зрозуміє одеситів.

Прийняте рішення про відбудову найбільшого в Одесі Свято-Преображенського кафедрального собору, знищеною комуністами в 30-х роках. Тепер потрібна організаційна робота Київського патріархату. В цьому році буде споруджено пам'ятник кошовому Антону Головатому, та пам'ятний знак козакам-першобудівникам Одеси — рішення прийняте.

Значно гірше стоїть справа з українською мовою в навчальних закладах. Проблема тут більше в манкуртстві батьків та відсутності елементарної культури і патріотизму органів освіти зверху — до низу, відсутності державної політики стосовно державної мови, що знову ж є доказом низької культури посткомуністичних чиновників України — хіба культурна людина буде хизуватися незнанням мови народу, який

чергу, в кадрах. Таголовне, що фактично відсутнє законодавство про місцеве самоврядування, що вимагається умовами Ради Європи. Залишився, де і суттєво шкодить розбудові держави старий принцип «я начальник — ти дурень, ти начальник — я дурень». Тому і спрацює він надійно: якщо «вишестоячому» (сидячому) «рукаміводителю» не сподобається якесь рішення «нижчестоячих», то на підтримку «вищих» піднімається вся сила державної машини. Тому і буде нова спроба з'єсти одеський міськвиконком «в одєї і без солі» за радикальну декомунізацію хоч зовнішнього образу Одеси, — адже на обласному рівні фактично керує обком КПРС — керівник адміністрації області сидить у своєму парткабінеті, оточення і «челядь» — його партійні підлеглі. Різниця в тім, що кадровий склад значно гірший, тому що на державних хібах залишились «партійці» останнього гатунку. У кого була клепка в голові — прихопили добре шмати «общенародної собственности» і кують своє щастя в комерційних джунглях України. Таких в «обком» тепер калачем не завабиш, вони його самі підгодовують.

Багато чого можна ще сказати «за Одесу». Та це повинні робити не тільки місцеві, але і київські журналісти. А то до Києва доходить інформація, профільтрована тими ж обкомівськими кадрами. Телебаченням Одещини керує людина не просто «партійна», а далека за фахом від телебачення. Та комуністам «любое дело по плечу» — сьогодні телебаченням покерує, завтра кукурудзовоєство очолить і т. д. Значно кращі справи з одеським державним радіо. Тут працює патріотично-професійний колектив. Правда, на комерційних радіоканалах українського слова не почуюш, навіть на каналі, заснованому з компанією BBC. Та чи цікавить це когось в Києві?? — за державні кошти, або через державні технічні засоби іде чужомовна, антиукраїнська, цілодобова «бузина», а «київський дядько» не знає, не чуб???

— Може тому «хочол гол, как сокол»?

— Так що знаків питання значно більше, ніж знаків оклику.

Володимир ГАРБАРЧУК
професор, голова Одеської країнської
«Просвіти»

ОДЕСА ДЕКОМУНІЗУЄТЬСЯ

та пров. Романа Шухевича. Може, з часом, воно стане СБУ? Не будуть же бувши «борці» з українським буржуазним націоналізмом перебратися в інші приміщення? А самим важливим і оригінальним рішенням є рішення про ліквідацію пам'ятників вождям комунізму і створення в парку ім. Ленінського комсомолу (ця назва залишається) музею символіки тоталітаризму. Сюди будуть знесені всі меморіальні дошки, пам'ятники «вождям» тощо. «Просвіта» візьме «шефство» над цим

його годус, хизуватися незнанням мови своїх батьків?? — очевидно, що це є своєрідні експонати для нового одеського музею тоталітаризму. Шкода, що такий музей охоплює майже половину території України, а манкути народжують і виховують тільки манкути. Так що вже проблема не одеська, а загальна.

Можна ще сказати, що дещоробиться і на обласному рівні, особливо управлінням культури обладміністрації. Але більшість районів — це заповідники посттоталітаризму. Проблема, в першу

Mолодим півникам, у яких тільки-но прорізався голосок і які перебувають у захваті від своїх вокальних здібностей, поперхавши, може, вважається, що саме за їх бадьорим «кукуріку!» сходить Сонце. Та набувши певного життєвого досвіду, приходять, врешті-решт, до розуміння, що справа їх — півнеча: прокурікати, як того бажає їхній господар, а чи зійде затім Сонце, чи ні — то вже справа Господа. Тож і піуть спросоння посеред ночі, виконуючи, так би мовити, «соціальні замовлення» свого господаря, ані найменше не переймаючись тим, чи розвідниться від їх кукурікання, ачи, навпаки, ще дужче стужавіє темрява ночі...

Так і окремі автори, не особливо опікуючись, аби їх творіння, дійсно, світлом знання і правди розвиднювали морок невігластва, знай, собі плють... От і такий собі добродій О. Каревін враз, як той півень посеред ночі, зарепетував, чи точніше, якщо скористатися термінологією колишнього багаторазового чемпіона світу з важкої атлетики у важкій вазі В. Алексєєва, «прокурарекал» зі сторінок часопису «Новости» (Лаври Кагановича не дають покоя кое-кому в независимій Україні. 05.12.02.1996) про страшну загрозу, яку несе Україні «насильственная украинизация».

Не надто обтяжуючи себе аргументацією [«Как известно, до 1917 года великороссы, украинцы (малороссы) и белоруссы считались принадлежащими к одной русской нации». Ну, по-перше, якщо ї «считалось», то це ще зовсім не означає, що так воно і було насправді, хоча пересічний обиватель, дійсно, міг собі дозволити просто «считать». І навіть посилання на те, що депутат тогачасної «Госдуми» «волинський крестьянин Андрейчук» сказав: «Мы русские и никто не вправе называть нас иначе», зовсім не свідчить на користь наведеного постулату, оскільки те, що цей волинянин назава себе «русским», ще жодним чином не означало, що він вважає себе росіянином — добре відомо, що саме українці називали себе руськими і русинами], автор витягає на світ добряче побитий міллю великороджаній міф про «едину колибель трьох братських народів». І на тлі невгавованої ностальгії за часами беззастережного панування російськомовності на українській землі «с особим ерничеством и плохоскрывающим злорадством», як сказала Т. Кутковець про декотрих майстрів російської естради, які «родились, выросли, получили образование и начинали свою карьеру в Украине» («Украинский ОБОЗРЕВАТЕЛЬ», 10, 1993, Москва), О. Каревін «живописует» про потуги недолугих українців завести власний лад на рідній землі.

Відчувається, що цього добродія аж корчі хапають від усього того, що діється в Україні у царині так званої «українізації» (признається, то й мені гірко від того, що Україну доводиться навертати до її природних - українських - витоків). І не лише нинішньої. В країх радянських традиціях виводить він корені цього подразливого для його свідомості процесу від «вождя мирового пролетеріата», який «обожал... всяких експериментів и в качестве одного из них решил ликвидировать в Украине употребление русского языка». Не берусь проникати у глуби справжніх намірів «вождя», однак, відомо, що наміри по-справжньому українізувати Україну виникали у багатьох визначних українців (згадаймо бодай кирило-мefodіївців) і задовго «до 1917 года». Однак добродіїв Каревіну не до смаку не сама лише «ленинська» ідея, а й методи, якими вона проводилася. «Адміністративними методами українізувались издательская діяльність, преса, радіо, кіно, театри...» — А чи не пригадає пан Каревін, якими саме методами — чи

бува не «адміністративними» — тривалий час піддавалася деукраїнізації і ця «діяльність», і багато інших сфер життя українського народу? Таких указів, добірно просякнутих спесиво-зверхнім «запретить!» все українське, було безліч.

Підлягало імперському регламентуванню навіть те, що можна любити більше, а що — необмінно менше: так, зокрема, в 1847 році після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства, коли «заслали Шевченка, Куліша, Костомарова й інших» (Іван Огієнко. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне відтворення видання 1918 року. - К.: «Абрис», 1991, стор. 207), тоді ж «цензорам було крепко наказано», аби вони пильно стежили за українською літературою, «не давав перевеса любви к родине (Україні - М.Л.) над любовью къ [імперському] отечеству»...

І це лише дрібка із великої кількості виданих тільки найвищими інстанціями імперії заборон, а якщо сюди долучити ще й напродуковані місцевими органами, то таких — годі й полічили... Правонаступниця російської імперії, радянська Росія, теж не залишала українські «питання» поза увагою, починаючи з постанови ЦК ВКП(б) та Раднікому від 14 грудня 1932 року про припинення українізації й закінчує брежневським (1978) та андроповським (1983) циркулярами про посилення вивчення російської мови і, нарешті, горбачовським (1989) — про єдину офіційну мову в СРСР, російську (П. Вольвач. Куди і чому

майже поголовне винищення української інтелігенції [тільки у 30-х роках «втрати українських культурно-творчих кадрів становили близько 80 відсотків», — зазначив у своєму виступі на Міжнародній науковій конференції «Голодомор 1932-33 р. в Україні: причини та наслідки» («Українська газета», 16, 7-20 жовтня 1993) голова Оргкомітету з підготовки та проведення заходів у звязку з 60-ми роковинами голодомору в Україні, віцепрем'єр-міністр України М. Жулинський], яку автор, звичайно ж, сприймає тільки «окавиченою». А й справді, якщо «українська і русська культура имеют одни, общие корни» (напевне, одна скромність не дозволила О. Каревіну продовжити: «переходящие в один общий корень»), і до того ж «миллионы украинцев считают русскую культуру своей», то чи потрібна взагалі ще й якас там окрема українська культура чи мова, а отже й якас «своя» інтелігенція, та, зрештою, — окрема українська нація? Як видно із цілком прозорої позиції автора, всі ці «непорозуміння» заслуговують лише на одне: зникнути з лиця землі.

Та що О. Каревіну жертви, які поніс український народ у процесі імперського «научения» покорі — від щонайменших результатів клятої українізації його аж вивертає. «На український переводилась вся система образования. Мова стала главным предметом везде — от начальной школы до технического вуза. Только на ней можно было вести педагогическую и научно-исследовательскую работу» «только... російською». В то же время изучение

а кого й батогом затягали в Росію чи іншу чужодаль. Але ж і то добре, що ті діти бодай мали куди «отправляться» «для получения образования на родном языке». А куди б пан Каревін порадили «отправляться» дітям корінної в Україні національності, аби отримати освіту на рідній мові, коли, як визнав керівник колишнього Союзу М. Горбачов (Нет іншого выхода, как поменять власть. — «Российская газета», 19.08.1993), над національними мовами в СРСР наївався «реальная угроза», позаяк в республіках «обучение поголовно идет на русском языке. Скоро литературу, выпускаемую на белорусском (украинском, молдавском, литовском тощо — М.Л.) языке, некому будет читать...»? Куди подітися ци і м дітям, якщо на рідній землі отримати освіту рідною мовою неможливо, оскільки «поголовно идет на русском», а іншого прихистку, окрім зросійшеної України, у них нема ніде? Та що цьому «радетелю» справедливості до мільйонів українських українців (на відміну від «русскоязычных украинцев», порушенням «прав» которых автор щиро переймається) — все українське його просто бісить. А що до української мови, то це, зрозуміло, всього лиш «искусственно ополяченый галицкий диалект», та й українська наука термінологія просто не може бути іншою, окрім «извращенной» чи «наспех придуманной непонятной». Ті ж, хто наважується, всупереч уподобаням автора, цю «ридину мову» впроваджувати чи то пак «насаджать» [сюди він, зокрема, відносить Зиновія Кулика, Івана Драка, Павла Мовчана, сюди ж, попри «других «защитников нашей культуры» («окавичено» О.К. — М.Л.), потрапляє ще й Олеся Гончар, «один из инициаторов новой украинизации»], то вони, ясна річ, ніхто інші, як «духовные дети» Кагановича, «эмиссара ЦК ВКП(б)», котрий у квітні 1925 року став «генеральным секретарем Коммунистической партии (большевиков) Украины» і керував програмою «українізації». Спритно сказано! Ось, мовляв, хто вони, націоналісти! Може якісь простачки й повірять...

Насамкінець, скориставшись порадою того ж О. Каревіна, залишило на совіті автора його невгамовне малороське блазновання щодо всього українського — ці «добродії», що живуть на українській землі, серед української людності, споживають український хліб, ненавидячи все українське, варти співчуття, бо вони цим уже покарані Богом. Однак, зазначимо, що звинувачуючи «современных украинизаторов» у запозиченнях «из арсеналов сталинского подручного», пан Каревін і сам діє у дусі цілковитого наслідування безсмертним заповітом пріонопам'ятного полтавського губернатора фон Богословського, який в «докладі Министру внутренних дел о мерах против украинского народа», зокрема, рекомендував (Л. Залізняк, там же, стор. 118-119): «Необходимо субсидировать некоторые газеты в Киеве, Харькове, Полтаве, Екатеринославе и т.д. с целью борьбы против украинцев. В газетах доказывать тождество великороссов с украинцами и объяснять, что малорусский язык образовался путем полонизации (автор використовує більш сучасний термін: «ополячение» — М.Л.) в прежние времена русского языка... Доказывать необходимость великорусского языка как общегосударственного и литературного, и что малорусский, как простонародный, не имеет ни литературы, ни будущности».

Вражуючий збіг чи не так? Про газету, що надала свої шпалти для публікування цього українноненависницького пасквілю, не скажу — то на її совіті. Однак щодо решти — повна відповідність... «Верной дорогой идете, товарищи! каревіни!

Михайло ЛУКІНЮК, старший викладач НТУ України «КПІ», голова об'єднання осередків «Прогресів»

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПІВНЯЧОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ПОЛЕМІЧНИЙ КОМЕНТАР

зникають українці на неосяжних просторах імперії? — «Самостійна Україна», ч. 19, 17.06.1993). Та й хіба тільки адміністративними методами виховували в українців щиру любов до імперського «отечества» — пригадайте, яким небаченим -із часів безжалісного вир зання киян північною ордою «святого» А. Боголюбського («не бысть помилования ни и кому уже...», відзначить Никонівський літопис) — кровопролиттям означенювали захоплення Києва, на той час столиці Української Народної Республіки, головорізі Муравйова. Наведемо лише кілька «сухих» свідчень офіційного видання (Герої Крут. — Український історичний календар '95 / За ред. академіка П. Толочка. - К., 1995): «Самовідданний подвиг, який здійснила українська молодь під Крутами, затримав швидке просування військ Муравйова. Тільки 9 лютого 1918 р. більшовики захопили Київ, дезорстко розправилися з населенням. За неповними даними, тоді було вбито понад п'ять тисяч (згодом рахунок піде на мільйони! — М.Л.) осіб. На вулицях розстрілювали всіх, хто говорив по-українськи, носив вишиванки або хоч якось симпатизував національному рухові. У Маріїнському парку за наказом Муравйова (циого ідейного послідовника іншого ката України, А. Боголюбського — М.Л.) розстріляли 200 учнів гімназій і училищ лише за те, що вони значились у списках української юнацької військово-спортивної організації. А ви щось там просто рікуюте про «адміністративні методи українізації»...

І це був лише початок більшовицького «приручення» «строптивих» українців — попереду були ще моторошні голodomори, масові депортациі,

Радіо ОВС (Одна Баба Сказала...)

ДЖЕЙМС МЕЙС, доктор історичник наук

У ПОШУКАХ ВТРАЧЕНОГО РОЗУМУ

Я хочу поговорити про найстрашнішу втрату України у цьому столітті.

І хоч я займався історією голодомору в Україні 32-33 років, і добре знаю, які незлічені жертви принес український народ на олтар кривавого комуністичного ідола, є втрата України ще страшніша — втрата політичного консенсусу 1 грудня 1991 р., тому що вона може прямо вкрутити Україну та її народ у черговий самогубний виток соціальних експериментів, з якого уже виходу не буде. Час для них, відміряний історією, закінчився як для Росії так і для України. Для Росії питання стоять так — чи стане вона нарешті цивілізованою демократичною державою, яка поважатиме волю і право свого та інших народів, чи знову розмахуватиме чи атомною чи комуністичною дубиною над головою усього світу. Для України і українців питання стоять ще радикальніше — чи буде Україна чи виживе навіть фізично її народ. Тому сьогодні, коли по вулицях Москви і Києва одночасно несуть портрети Сталіна — неминуче виникають сумніви щодо долі українського народу до життя. Тому що незалежність України — це перша за все незалежність від Москви. І те, що нині робиться в державі, прямо веде до державного і національного самогубства. Різномастні політики пояснюють це «втомою населення», його соціальною аморфністю, наслідками глобальної економічної кризи, котра призвела до втрати віри людей у завтрашній день.

Політики, як завжди усе знають.

Та переконаний, що тут має місце і інший, досить прихований процес — пряме імпонування народові України певної схеми мислення, почувань, поведінки, певної ідеології, згідно якої, єдиною панацеєю проти усіх бід, єдиним виходом з усіх проблем є повернення назад, у минуле, до того що було, себто у обмежах «старого брата». Знову, уже вкторе українські справи загрожують привід Споведі. Що такі настрої ідуть не знизу, а мають інтелектуальне забезпечення згори, свідчать останні публікації зав. сектором інформаційно-аналітичної служби Адміністрації Президента С. Веретеннікова, радника Президента з питань внутрішньої політики Д. Відріна (на сьогодні колишнього), радника Президента України з питань регіональної політики В. Гриньова, заступника керівника Контрольної служби Адміністрації Президента України А. Деркача, головного консультанта інформаційно-аналітичної служби Адміністрації Президента України А. Єрмолаєва, глави Адміністрації Президента Д. Табачника, які нагінтають атмосферу недовірливості до Заходу, який на чебто прагне зруйнувати (словами Відріна й Табачника) «гіантський свразький простір», перетворити його в геополітичну і геоекономічну чорну дірку». Вони критикують саму ідею національної держави, та її взагалі наявність на теренах України власної держави, виступають за послаблення нібито домінуючого впливу у владних структурах представників західних областей та переорієнтацію кадрової політики у вищих ешелонах влади за рахунок росіян. Спрямування такої «ідеології» цілком очевидне, як виразно проглядає і її кінець мета. Глава українського законодавчого органу, нібі головний гарант дотримання українських законів Олександр Мороз відкрито закликає до «усунення» «правлячої верхівки», виступає за інтеграцію з Росією і, між іншим, постійно головує на тих мітингах та форумах, які проходять під прапорами колишнього СРСР та під піднітими вгору портретами головного ката України — Йосипа Джугашвілі. Ці портрети не викликають у нього обурення, як не викликають очевидно обурення, чи просто людського жалюта співчуття

мільйони загиблих від голодоморів, мільйони репресованих, закатованих, розстріляних, засланих українських письменників, науковців, лікарів, істориків, художників, письмовників, архітекторів, воєначальників, навіть своїх же братів по соціал-демократичній ідеології — українських соціалістів та багатьох українських комуністів, які були знищені, як націонал-ухильники, шпигуни, шкідники і т. д., очевидно надто серйозно сприйнявши ідею можливості існування України хоч під комуністичними гаслами та під домінанцією Росії. Українські комуністи та соціалісти виступають сьогодні за соціальну справедливість, яку вони розуміють в першу чергу, як зупинку приватизаційного процесу і насамперед приватизації землі і безкінечну війну проти т. зв. «експлуататорів», які у світовому досвіді є найефективнішими генераторами матеріальних благ для всіх.

Сьогодні уже достеменно відомо, що ГУЛАГ був центром старого режиму, що коли Хрушев відпустив мільйонну армію зеків, система стала приречененою. Сталін, ціною страхітливих жертв в'язнів ГУЛАГу, залишив після смерті 2049,8 тонн золотого запасу. Ці цифри цитує Дм. Волкогонов на основі даних обробистої папки в Архіві Президента Російської Федерації. Ми знаємо, як був зроблений цей золотий запас, наприклад в Колімі. І коли Хрушев зробив спробу трохи олюднити звіряче обличчя Системи, не дати людям гинути від голоду та притинити масштабні репресії, єдиним варіантом було купляти хліб на Заході саме на це криваве золото. Це, незважаючи на те, що мешканці житниці СРСР — України та Кубані — жили надголовь. Можна називати цифри по роках — наприклад у 1975 році на закупку 30 мільйонів тонн хліба було витрачено 15 млн. тонн нафти, 1,6 млн. тонн дизельного пального, автобензин, мазут, а головне 397 тонн золота. Образно кажучи, ковбасний соціалізм Брежнєва міг існувати лише за рахунок тотального пограбування своїх потомків. Такого запасу навіть у Москви тепер немає, немає таких запасів нафти, металу, руди, лісу. Що Система не могла проіснувати довго, добре усвідомлювали московські владоможці. Папка з даними розходу

золота та ресурсів з педантичною постійністю лягала на стіл кожному черговому генсекові. Востаннє її три-Компартії СРСР щезли в утробах західних банків. Тобто сьогоднішні комуністи та соціалісти або повністю неписьменні, або добре знають, що роблять, коли підіймають на політичному кону портрети Сталіна. Сьогодні — назад до Споведі, означає назад до репресій, до Коліми, Воркути, до війни проти свого власного народу. Така ціна.

Причина сьогоднішнього економічного і політичного тупика у присвоєнні влади старими територіальними компартійними елітами. Публікація Відріна й Табачника — це фактичний маніфест т.зв. «нової групи» президентської команди і старого червоного дирекtoratu, які займаються посередницьким виробництвом і дивляться на реінтеграцію через промислово-фінансові групи, як на іхній єдиний колективний портфель. Потрібно лише нагадати наслідки наказу Єльцина не торгувати з Україною, щоб збегнути небезпеку повенення до такої економічної залежності. Чи через бездарність, чи через недосвідченість, чи зумисно, але уряд зробив усе, аби перешкодити розвитку нового приватного прибуткового виробництва, без якого Україна не підніметься.

Чи з наміром чи без наміру, але український політичний істеблішмент зробив усе, аби дискредитувати національні патріотичні сили перед народом, перекласти на них вину за сімдесятірічний грабунок економічних, сировинних, інтелектуальних ресурсів України.

Треба відверто сказати, що нинішня Росія, незалежно від орієнтації її політичних сил, сприймає існування України, як смертельну образу. Політична культура історична пам'ять Росії ніколи не сприймає України інакше від неділімої частини спадщини Росії. Досить згадати хоча би нині діючу виставку у Петербурзі скіфського золота пограбованого з українських курганів, як приклад слави російської історії, нахабну демонстрація своєї зневаги до нас. Росія для України — це край Емського указу, політична культура Росії — і царської, і радянської, вимагала і вимагає постійно пильності щодо українського сепаратизму, мазепинства, петлюрівщини, бандерівщини, щодо окремої від Росії української ідентичності. Не треба бути пророком, щоб передбачити, що трагічно, якщо Росія отримає вільну руку для своїх дій в Україні і з Україною. Запалені книжки, заборонені пісні і врешті розстріляні письменники та голодні селяни.

Я не народився в Україні, мої предки ходили по інших краях, але ті, хто мене знає, знає, що я витратив заглато років і зусил, займаючись Україною, щоб сьогодні залишатися остронь тих загрозливих процесів, які я спостерігаю тут. Я бачу Україну у небезпеці. Я бачу лише єдину реальну національну патріотичну силу, здатну протистояти цим процесам — українську інтелігенцію, яка вже втратила свою масову аудиторію. Я бачу лише єдиний шлях відновлення політичного консенсусу 1 грудня 91 р. — посилення тиску національно-патріотичних сил України на владі структури з метою пришвидшення реальних цілеспрямованих економічних реформ, і друге — відновлення і розширення свого ідейного інформаційного простору через видавничі, пресові, радянські, телевізійні, мистецькі, освітнянські, просвіттянські тощо структури. Цього разу не для розмахування пустих гасел чи проклятия на адресу своїх ідейних супротивників, а для організації справжнього державницького процесу.

перебував у колоніальній неволі. А коли б такий музей і був, то чехи його давно б уже закрили або перепрофілювали на заклад національного виховання.

У нас поки що особливих змін немає. Досі в більшості вищих навчальних закладів викладання ведеться мовою колишньої метрополії. Досі більшість телепередач ведеться російською мовою. Досі по цілій Україні стоять символи більшовизму й тоталітаризму. Досі українська національна символіка не посіла належного її місця на всій українській землі. Досі всі охочі звинувачують український народу безліч смертних гріхів за те, що він, нарешті, хоче знати свою історію, свою мову і культуру. Досі високоповажні чужинці, що приїздять до Києва, возять у Бабин яр, де стоять пам'ятник загиблим євреям і немає пам'ятника загиблим там же українцям. Нікого чомусь не возять до Биківнянського лісу, де лежать безвинні жертви більшовицької сваволі. Можна й далі вести цей невеселий список. Важко за таких умов перевірювати манкурти на патріотів. Аж хочеться вигукнути рядками великого Лесі Українки, написаними ще 1904 року:

Але тепер? Як маємо шукати
Свого народу землю? Хто розбив нам
Скрижалі серця, духа заповіт?
Коли скінчиться той полон великий,
Що нас прийняв в землі обітований?
І доки рідний край Єгиптом буде?
Коли новий загине Вавилон?

Але не будьмо пессімістами! Працюмо для України. Допомагаймо манкуртам ставати патріотами. Хай множаться лави тих, які можуть сказати про себе:

Не шукаю до тебе ні стежки, ні броду —
Ти у грудях моїх, у чолі і в руках.
Упаду я зорею, мій вічний народе,
На трагічний і довгий Чумацький твій шлях
(Василь Симоненко).

Коли всі українці стануть справжніми патріотами своєї землі, тоді наш шлях перестане бути трагічним. Він буде широкий і ясний. І ніхто нас із нього не зіб'є.

Олександр ПОНОМАРІВ

ХАЙ НЕ МАНКУРТИ ШЛЯХ НАМ ВІЗНАЧАЮТЬ

Якось український студент, що навчається в Голландії, розповів мені про одного зі своїх колег — ірландця з Ольстеру. Той хлопець переконаний, що ірландська мова нікому не потрібна, що ірландці — націоналісти і невідомо за які гріхи ненавидять англіців. Незабаром після цього я прочитав у газеті «Вечірній Кіїв» уривки з листа старшого інженера з Полтави Ірини Мірошничено, яка пише дослівно таке: «Я українка-полтавчанка. Закінчила українську школу, інститут. Знаю досконало українську мову, але розмовляю тільки російською, бо більше її люблю за її інтелігентність. В Україні живуть не тільки українці (не дай Боже), а й люди інших національностей...»

У долях ірландців та українців є чимало спільног. Обидва народи мають глибоке історичне коріння, давні традиції культури і духовності. Обидва народи тривалий час перебували під колоніальним ярмом своїх сусідів, які систематично нищили цвіт нації й плекали янічарів та манкуртів. Той студент-ірландець та інженер з Полтави І. Мірошниченко — типові манкурти, тобто люди, позбавлені історичної пам'яті. Їхня біда не лише в тому, що вони не знають і знати не хочуть історії своїх народів. Утративши не з власної вини любов до рідної землі, вони перестали бути повноцінними людьми, бо «найбільше й найдорожче добро в кожного народу — це його мова, ота жива сковорінка його духу, його багата скарбниця, в яку народ вкладає і свою давнє життя, і свою сподіванку, досвід, почування. Мова — також жива істота, як і народ, що її витворив, і коли він кине свою мову, то вже буде смерть його душі, смерть усього того, чим він відрізняється від інших людей» (Панас Мирний).

Кожна нормальна людина має жити в своїй господі, дбати про лад і спокій власного дому, захищати його, бути його господарем. Люблячи рідну домівку, людина любить свою місто, свою країну, свій народ. Бувши повночінним представником власного народу, людина водночас є невід'ємною частиною людства — різномовного, різнопісенного, різнокультурного, різнорасового. Словом, розмаітого, мов барвиста лука.

Одного мого приятеля якось викликали до школи і «проробляли» за те, що він неправильно виховує сина, бо той на твердження вчительки «столиця нашої Родини Москва» запально вигукнув: «Ні, столиця нашої Батьківщини — Кіїв!». Історії України не вивчали, українську мову поступово витиснили майже з усіх сфер, найменший вияв українськості кваліфікували як націоналізм з усіма неприємними, а то й трагічними наслідками, що з цього виліпили. Патріота й будівничого України Івана Мазепу віддали анахті і щодня проклинали в церквах, які він спорудив. Ката України Петра «великого», донощиків типу Івана Іскри та Василя Коцубея оголосили благодійниками українського народу. Найпотужніші джерела нашої духовності — Запоріжжя, Полтаву прагнули замути і замулили як найбільше. У Полтаві був і досі лишається помпезний музей Полтавської битви, внаслідок якої ім'я України більш як на два століття зникло з мапи світу.

ОСІННЯ ДОРОГА ДО ГОНЧАРА

З квітня цього року Олесеві Гончару виповнилося 78 років. Його талант дав йому таку відомість, такі висоти, що будь-які епітети вже не потрібні: він Олесь Гончар, він назавжди залишиться в серці нації, в серці літератури, він - справді незабутній. Хтось зізнав його дуже близько, комусь судилося кілька зустрічей, хтось був просто читачем. Але всіми гостро переживаємо його відсутність. І втрата ця відчувається щодень сильніше, ми стали сиротами, як справедливо зауважив нещодавно Павло Загребельний, з цим важко змиритися, до цього неможливо звикнути. Тож, згадуючи його, людшу світлої пам'яті, говорімо про нього, як про живого.

Залишилися його романи, повісті, статті, вірші, десь на касетах зберігається його образ і голос, але уже ніколи не майні постать цього напрочуд вродливого чоловіка на порозі Спілки письменників, чи на зелених алеях парку навпроти видавництва "Український письменник". Уже нікому послати свою книгу і потішитися маленькою вітальною телеграмою, яку він обов'язково посыпав у відповідь. Ця втрата важка і печальна, нам з цим тепер жити. О, безперечно, тепер легше товаришам Симоненку і Морозу, ім легше, бо неабияка то річ - подивитися в очі Олесю Гончару і навіть просто знати, що є в Україні маленький острів честі і совіті - самотній і журлівий. І не кожному дано ступити на нього, та й не кожний має право. Ами, птахи з гнізда Олеся, повинні стати мудрішими, ми повинні видати його книги, зібрати спогади, поставити фільми і, мабуть, найголовніше - пошанувати його вірну дружину - паню Валентину, підтримати у такому важкому горі що незвичайно мудру і красива жінку, віддати їй ту увагу і любов, якої не діджався від нас, своїх немудрих і невдячних дітей, Олесь Гончар.

Тільки раз на життя я мала чудо особистої зустрічі з Олесем Гончарем і його дружиною. І так би хотілося, щоби хоч раз і такий день, і таку дорогу пережила кожна людина.. Дорогу до Гончара....

Власне особисто я не була запрошена.. Після моого інтерв'ю в "Голосі України" з доктором зі США Джеймсом Мейсом, відомим ученим-істориком, який був штатним директором державної комісії США по вивченю голоду в Україні. Референт віце-прем'єр-міністра М.Г.Жулинського Микола Ковбасюк повідомив, що йому телефонував Олесь Терентійович Гончар і запросив Джеймса Мейса на обід. Джеймс тоді ще губився у незвичайній атмосфері іншої країни, важко звикав до мови, тому категорично наполіг на тому, що я буду його супроводжувати, тим більш, що обставини, зайнятість і безперервні відрядження Миколи Григоровича Жулинського не дозволили йому бути присутнім на той час у Києві, самому прийняти це запрошення і, отже, вирішити питання з транспортом. Я ж хочу, щоби Джеймс таки зустрівся з Олесем Гончаром, перечитую йому в голос якісь уривки творів, а частіше переповідаю то "Тронку", то "Собор" і розповідаю, як я усі роки своєї роботи у видавництві "Радянський письменник" ходила на роботу дорогою, де Гончар часто прогулювався і мріяла хоча б про одну особисту зустріч, розмову. Нарешті ...

Ми ішли золотого вітряного дня, літали дерева, світило сонце, триміто павутиння бабиного літа. Пані Валентина попередила, щоби ми з Видубецького метро озвалися, та спробуй озвіся, коли там як на гріх немає жодного телефона. Я пішла у міліцейську кімнату, запитала, чи вони знають, хто такий Гончар, постові насторожено щось промуркотіли, я ім пояснила, що мушу подзвонити до Олеся Гончара, бо треба і нехай вони мені не заважають. Набираю номер, пані Валентина дивується: "Як же ви, Наталю, дозвонилися, якщо там немає телефону. Я просто забула, що там його немає". "З міліції" - відповідаю. Вона широко смеється і в мене тремтіння у душі ледь пригасає.

Все одно не можу позbutи хвилювання, адже мене ніхто не запрошує, безперервно туркоча Джеймс, що я тільки його доведу і почекаю на вулиці, хоч сама про себе точно знаю: будь що буде, але нізащо не пропущу такої нагоди зустрітися з Гончарем. Джеймс мене заспокоює, але хвилюється чи не більш за мене. Ідемо автобусом, ідемо... Ідемо в український храм, де бував Чінгіз Айтматов, Віктор Астаф'єв, хто тільки там не бував і мені здається, що ось-ось я побачу щось незвичайне, величаве, - у колонах і золоті, скільки ж бо легенд наслухалася про дачу Гончара. А бачу між золотих дерев в осінньому притуценні маленьку ошатну сільську хатину і дивуюся, яка вона маленька,

A novel
Професор Джеймсу Мейсу,
дружині України,
з вітанням від усіх нас!
Олес Гончар

Портрет та дарчий напис О.Гончара з книжки «Людина і зброя», видруковано англійською мовою

розумію, що інакшою вона й не може бути. І всередині все дуже просто, прості меблі, прості мисники, картини. І простий сільський обід - борщ, запечений овочі, чорний житній хліб. Пані Валентино, вибачте, ій-бо, пригадували ми з Джеймсом, що було на столі і дійшли до висновку, що нічого смачнішого ніде ніколи і не єї, а от деталі звірюються, зникають, настільки ми обидві хвилювалися, а я так хотіла надивитися на Олеся Терентійовича, що іноді просто переставала чути, я хотіла приглянутися зблизька, збагнути, в чому чар, таїна і сила цієї людини.

Вони з Джеймсом багато говорили про голодомори в Україні. Гончар дуже зацікавлено, навіть з якоюсь збентеженістю, як мені відалося, розпитував Джеймса, чи це правда, що було написано в нашому інтерв'ю? Чи це правда, що Рузельт, на могилу якого він під час кожної поїздки до США кладе квіти вдячності за позицію під час Другої Світової війни, знав про голод в Україні.

- Знав, - відповідає Джеймс. - Повірте, точно знав. Люди написали йому. Написали його дружині. Навіть один сенатор розмовляв з ним про голод і Рузельт обіцяв говорити з держсекретарем. Я бачив і цитував документи з Національного архіву США. Це було ще в квітні 1933 р., коли він щойно став президентом, за півроку до того, коли він визнав СРСР. І всі західні держави знали.

Обличча Олеся Гончара хмурні:

- Мені боляче це чути. Я старий вояка, пригадую, як допомагали американські авіація, продуктами нашим військам. Вони нам багато допомагали, а бачили народ зрадили у 33-му, і визнали офіційно СРСР.

- Світ зрадив, - додав Джеймс.

Гончар розповідає, що він уважно прочитав свідчення очевидців, надруковані комісією Мейса (це три величезні томи, обсягом 200 видавничих аркушів) і захоплюється народною мовою.

- Тепер така мова майже втрачена, ви, Джеймс, створили "чорну Ілліаду" українського народу, - Гончар дивиться на Джеймса з такою відвертою любов'ю, аж черкає слізоза.

- Я не хотів, щоб живі говірки того часу, які зберігалися в еміграції, були перекладені на якісь літературні норми. Я хотів, щоб свідки говорили про себе за себе свою мовою. Хіба це не правильно?

- Добре, що вона збережена, зафіксована... Це наш скарб, скарб України, дорожчий за золото Полуботка.

Протягом цих кількох годин Гончар постійно повертається до теми голодомору, очевидно, що його ця тема шкавить не просто так, що вона йому болить...

Більше того, складається враження, що він щось про себе обмірковує. Я думаю, має рацио Любов Голота, коли висловлює припущення, що Гончар готувався до якоїсь праці з періоду голоду 33-го. Уже не напише. Смерть не змогла забрати того, що він створив, але забрала те, що він ішле міг створити.

Пані Валентина клопочеться обіdom і Олесем Терентійовичем. Мені пошепки скажуться, що він дуже хворий, либо побоюється, щоб його не надто розтівожила ця тема. Джеймс ще не все розуміє, і тяжко формулює свої думки, я постійно встялю, перекладаючи йому і Олесю Терентійовичу з української на українську. Гончар говорить, що не сказали ще свого слова Раїса Іванченко і Юрій Мушкетик, вони обов'язково скажуть, але він не дочекається. На сьогодні маємо від цих майстрів два унікальні романи "На братя брат" і "Отрута для княгині". Якби потішився Олесь Гончар.. Розмова торкається літературної ситуації, політичної, проблем становлення української державності, мови, історії, культури, науки, навіть радіо й телебачення.

Гончар:

- Я вже слухати не можу як п'ять днів підряд по радіо займаються побиттям Тичини.

І розповідає, як тяжко сприйняв Павло Тичина ухвалення Закону про поліпшene викладання у школах і вузах російської мови. Фактично, на знак протесту проти цього русифікаційного пресу він подав у відставку з посади Міністра освіти УРСР.

Мова переходить на Михайла Стельмаха, і Гончар говорить, що не можна судити письменників за те, що вони були разом з народом, коли було найважче, молоді письменники не усвідомлюють, яку трагедію пережило багато українських письменників, на які компроміси доводилося іти, щоб рятувати саму можливість творити на українській мові. Гончар розповідає, що якось йому довелося бути присутнім на одному засіданні ЦК, коли якийсь партійний чиновник роздавав направо і налево завдання українським письменникам. Тоді "Стельмаху" необхідно було ехати на Донбас і писати о шахтарях" і, як популярно пояснив тоді Стельмах, що він український письменник, живе на своїй землі і нікому нічого "не должен". В таких умовах треба було працювати.

Тобто це знак, що виступ Євгена Пашковського "Література як злочин" Олесь Терентійович уже прочитав. Він не уникає цієї розмови. Він читає все, що з'являється нового в літературі і вважає, що входять у літературу чимало талановитих молодих літераторів. І що конфлікт поколінь неминучий, особливо в переходні часи. Проте, ставити запитання: давайте відмовимося від усього, знову перекреслимо самі себе, що ж залишиться.. Знову інтелігенти першого покоління? Самоцінство? Ось мене зараз критикують за "Пропороносці", а ви самі знаєте, Джеймс, як після війни сприймали українців на Заході: колаборанти, прислужники фашистів, каторжники. Самі ж ви, Джеймс, через це постраждали, коли результати комісії були не визнані науковими колами Заходу. Яжив в "Пропороносцях" образи українців - не тих, що тікали на Заход, а тих, що воювали з фашизмом, люднях, люблячих, пісennих, ширіх. І це таки спрашувало на реабілітацію українців у світі.. Гончар знову повертається до статті Пашковського і каже, що молодість - не заслуга, а старість - не злочин. Так рухається час. Заслуга - це навіть не талант, а мудрість, а мудрост треба тяжко шукати.

Час тікає, Олесь Терентійович дарує Джеймсові книгу "Людина і зброя" англійською мовою. Джеймс розповідає, як сприйняли на Заході увічнення його з посади Голови Спілки письменників і яке обурення і настороженість це викликало в колах еміграції.

Гончар знову хмуриться і відповідає з якимось навіть викликом:

- А все ж я не давав арештовувати українських письменників. Я жодного чоловіка не відав, скільки мене не ламали, погрожуючи заарештувати і оголосити ворогом народу. Поки я був - не дозволив.

Ми знали про це, Олесь Терентійович, всі про це знали. Спасибі, що ви простили нас, тільки як нам тепер себе простити за те, що дозволили в осінь вашого життя, у той час, коли Ви уже дивилися в очі вічності, криве слово на вашу адресу. Хай не самі сказали, але дозволили.. I пишу я про це, бо незабаром письменницький з'їзд, і добре знаю, якими затятими стають українці, коли виходять на лові щастя і чинів. У літературних і політичних баталіях все ж давайте не забувати, що ми відповідальні за нашу Україну, і що, як постійно попереджає мене моя неучена мама-селянка: люди дивляться, і що таки дивляться на нас світлі очі Гончара. Заради Бога, шануймося, братя!

День тікає. Пані Валентина усе стурбованіше поглядає на Гончара, переживає: як він? Олесь Терентійович блідий, задихається. Він справді дуже хворий і справді пора. I повертаємося ми від його маленької сільської хатки у золото осіннього дня й шемить серце. А я аж тоді згадую, що нічого так і не запитали у мене ніпані Валентина, ні Олесь Терентійович: чому, з якої дивовижкої переступила я поріг їхнього дому. Тільки згодом долинуло до нас із Джеймсом Мейсом через багатьох людей добре слово цих мудрих людей, яке ми сприйняли як благословення...

Наталя ДЕЮБЕНКО-МЕЙС

НАШІ ПРОЗРІННЯ МИ НАЗВЕМО ЧОРНОБИЛЬСЬКИМ ДОСВІДОМ...

С. Й. — Дорогий Роллане, наша зустріч у Чорнобилі у травні вісімдесят восьмого року була для мене дарунком долі, а те, що Ви привітили мене — журналістку з разовою перепусткою в зону — у своїй знімальній групі, дало мені змогу не лише певної свободи пересування, а й достатній час, щоб зробити відкриття самобутньої творчої особистості режисера Р. Сергєнка як художника і як громадянину.

Мій особистий біль — поставлена на коліна — як остання жебрачка! — література — та я віддала так само, як Ви — кіномистецтву, тридцять років свого життя. Отже, невиладково ще у вісімдесят шостому році в поемі «Вібух» я написала: «ЗОНА — ВІРОК НАШ». У культурний політичний держави, у морально-етичних параметрах суспільства, його духовності теж, як страшний смертельний наїр, визріває свій Чорнобиль.

У такій атмосфері повсюдних геройческих зусиль на виживання, (а не на повноцінне життя й духовну самореалізацію) кожен митець особливо заслуговує на те, щоб повідати сучасникам усе замовлене, вкрай важливе, що лишається «за кадром». Виходить зовсім трагічно, коли це «за кадром» — не лише екрану, а й багатошого досвіду унікальної, неповторної людської долі. Атому зважається й погодтесься зі мною: подаруймо читачам та нетрадиційне слово, далеке від офіційно-прийнятого, яке промовляло б до людських сердець. Нехай це буде як в кіно: крупний і загальний плани Вашої творчотії життєвої біографії...

Упродовж десяти років Ви постійно поверталися до теми Чорнобіля. Протягом ювілею — пора не локальних, а масштабних підсумків зробленого, пережитого. Почнемо розмову з Вашого останнього фільму «Словід перед Учителем» і оглянемось з цієї висоти на перші Ваші роботи тридцятирічної давності. Що лишилося у зрілому Р. Сергєнку від колишнього юного студента великого Олександра Довженка?

Р. С. — Перш за все мушу сказати, що я не люблю компліментів і коли за святковим столом чую тост на свою честь, безларданно перебиваю його словами: «Отже, давайте вип'ємо за ваше здоров'я!...» Тому обійтись без ювілейних перебільшень, гаразд? Поприче, я дуже вдячний за пропозицію поговорити відверто про важливі для мене (і сподіваюсь, не тільки для мене), суттєві речі.

Що лишилося в мені сьогоднішньому, шістдесятирічному (Боже!) від колишнього?.. Все. Мені взагалі іноді здається, що люди не міняються. І це прекрасно і водночас страшно. Колись давно я про це навіть вірш написав! Просто ми з роками прокидаємося або засинаємо. Як хто. А точніше: щось у нас прокидається або засинає... Мені здається, що довго спав і прокинувся вже після смерті Довженка. Але він мене будів, прагнущий розбудити. Та щось, може, в мені спить і до цього часу. Чи прокинеться?

С. Й. — Може, і в тому Божий замисел, що Й Довженко, Ваш Учитель, і Ви, його совісний учень, з тієї самої чернігівської Сосниці? Олександр Довженко всією душою реався на Україну, для Вас дорога Москва-Київ-Чорнобиль, здається, мовбяжася рокована Голгофа — от про що зробила б фільм я особисто, якби була режисером...

Даруйте за відступ, розмова колег — не супою журналистські інтерв'ю, може, цим вона й цінніша, сподіваюся, що так. Як гадаєте, що сказав би Довженко, почувши своїх учнів, якими вони стали, зрівнявшись з ним віком, у фільмі, де автор і режисер — теж його учень, Роллан Сергєнко.

Р. С. — Недавно мій друг сказав мені: «Як змінився я! Як змінилося життя! Як змінилося все — критерії, оцінки, цінності!»

Я здивувався. На відміну від багатьох людей (ім'я — легіон!) ні погляди, ні оцінки, ні система цінностей — ніщо для мене не змінилося. Зрештою нічого не міняється. Добро. Зло. Чесність. Підлість. Вірність. Зрада. Любов. Ненависть. Світло. Темрява... «Так — так. Ні — ні. А що зверху того — то від лукавого».

Так, ми різni, колишні уні Довженка, і долі наші зовсім не схожі одна на одну. І не просто не схожі, а часто навіть протилежні. Згадайте слова таємники Касимової і літвоя Кундліса про Союз і Москву, Поволоцькою і Карамішевою про зорі в калюжах буденних доріг, Шенгелая і Іоселіані про корені й про «мерзості». Вони дійсно полярні по суті. А я згоден з ними з усіма. Я розумію правоту кожного з них, бо всі хіні слова вистраждані й ширі, хоч ніби й взаємозаперечливі. Чиясь позиція комує з моїх друзів може бути неприємною, неприйнятною. Хтось когось називає «комунякою», а той його «буржуєм». І все ж вони діти одного часу, одного вчителя, одного режисера: не актори, не персонажі,

адити, частки однієї площини, — не площини — об'єму. Вважайте мене грішником, а що якість «вседінство», але зрозуміти, повірити в щирість, пробачити, а отже, прийняти в своє серце кожного з них я можу і приймаю.

С. Й. — Я, мабуть, теж можу зрозуміти, хоча така позиція абсолютно непопулярна, її могли б кваліфікувати найбільш гарячі голови, як обівательську, філістерську, коли не скажати гірше. Політика завжди вимагала чіткого вибору і означення позиції на одному боці барикад — аж ніяк не «над» ними. Над — лише Бог. Але якби він справді був, — як Всевидяще Око, чи дозволив би, щоб діти одних батьків, однієї, як Ви кажете, площини, стріляли одне в одного, і та не лише в сімнадцятому чи в дев'яностих роках, а завжди, скільки віку людини на Землі?

Р. С. — Як я можу сказати, хто мені близкий по духу — Вінграновський чи Іоселіані, якщо з Миколою прожито поруч уже сорок років, а перші чотири роки в одній кімнаті гуртожитку, якщо майже всі вірші його 1955—

на справедливий устрій — модель непривабливої диктатури тоталітаризму, що виникає на руїнах запроданої зрадженої революції. Обмовлюємо при цьому, що я вірила Довженкові-поету, як і найромантичнішим міфам і обіцянкам соціалізму та клятвам товаришів по партії. До речі, клятвам, що виявилися лукавством пристосуванства і край...

Р. С. — На жаль, в цьому складному питанні «Краса й Правда» і Ви, Світлано, попалися на гачок вульгарних «довженкознавців». Це справді досить непроста річ — вибір, і я ладен на цю тему написати цілий мистецтвознавчий трактат, навіть філософський трактат, аби бути... Слова, які часто цитують довженкознавці, належать не Довженку, а Анатолю Франсу. Довженко їх записав у своєму щоденнику (переписував, повторюючи, кілька разів). Підходячи до цієї думки не буквально, не поверхово, маємо ототожнювати Красу та Істину, тобто Красу не розціцковану, не фальшиву, напомаджену, але й не фотографічну — сліпу, бездарну нерозумну. Довженко був на боці Франса. Адже цей гім естетизму був проголошений проти засилля війовничого міщанського, ілюзорно-правдивого «мистецтва», яке, в дійсності, вороже було і Правді, і Красі! Скажемо так: некрасивість руйнує людину. Рятує її Краса. «Краса врятує світ» — відома ідея Достоєвського. Саме та Краса, яка є Правдою. Ось ця думка у Шукшина: «Моральність є правда».

Пам'ятаю, як болісно різонуло твердження офіційного естетика, офіційного «довженкознавця» В. Кудіна про те, що навіть смерть завжди у творах Довженка зображені естетично, «красиво». Я хотів би нагадати йому сцену смерті від газу, геніально, жорстко зіграну Бучмою в «Арсеналі». Нагадати кадри «Битви за нашу Україну», замерзлі трупидітей, повішеніх, людські орізані голови в гряючі дороги. Знаю, що для масового глядача ім'я Довженка пов'язане з продукцією Київської студії, яка носить його ім'я, продукція, которая в більшості своїй аж ніякого відношення до Довженка не мала. Знаю, що «Поему про море» оцінюють і судять за фільмом Ю. І. Солнцевої. А прочитайте Довженка, особливо у співставленні його кіноповісті з щоденниковими записами про Каховське море, і Ви побачите Довженка справжнього, побачите, якій гріх — швидкий суд і поверховість висновків. Знаю, що Довженко невиладково пішов з цього світу перед

початком зйомок фільму, не знявши до нього жодного епізод... і «Життя в цвіті» — це поема про творчість, а не про селекцію, не про лисенківщину. Образ Мічуріна у Довженка — це образ художника, творця, якого розумів Олександр Петрович — з болем, з муками, зі стражданням, самозреченнем — щастям.

С. Й. — Оце і є краса тогожна істині: щастя, Роллане Петровичу, мати учнів, які не зрадять тебе ні в житті, ані в смерті. Ви достойний учень Довженка.

Р. С. — Я ще прокоментую Вашу думку про «поетику міфу», у якій перші ознаки трагедії паду. Не наш «земний рай» став «скотохутором» Оруелла: «скотохутір» був, є і буде, так само, як неможливо у злі трансформувати рай, який кожен носить у своєму серці. Якщо це серце обдароване раем.

С. Й. — Дозвольте з Вами не погодитись. Утім, зважаючи на те, що ані місця, ні часу на полеміку немає, ось Вам, Роллане, більшій конкретні запитання. Ваша кінострички «Ритм задано світові» (1971 р.) та «Закон Вернадського» (1983), створені на «Кіївнаукфільмі», дістали призи У VII Всеосвізних кінофестивалів. Причому «Закон Вернадського» щодо створення першого призу. Що Вам вдалося відкрити цими фільмами? Що нового вони сказали часові, якими якостями завоювали визнання свурого жорі?

Р. С. — Це, напевне, самому жорі видніше. До речі, фільм «Ритм задано світові» одержав також перший приз в розряді короткометражних фільмів. Я щасливий тим, що зробив ці фільми. Вони не тільки знайомили глядачів з досягненнями сучасної науки, для багатьох невідомими, але й допомагали, я сподіваюся, комусь відчути щастя безсмертя. В обох фільмах ішлося про глобальні питання будови Всесвіту, а, отже, будови життя. Вони на рівні науки говорили про взаємозав'язок, взаємовплив, взаємозалежність усього в світі з усім, про єдність людського життя, життя будь-якого організму з усім, що його оточує, про неможливість, просто про «ніснання» самотності як такої, про невідокремленість людини з одного боку від найменшої частки матерії,

Роллан СЕРГІЕНКО

з другого — від глибин космосу. Перший з них доводив це на рівні вчення про ритм: від галактических — до ритмів клітини. Ішлося про їхне переплетення та взаємопроявлення. Другий — на основі геніального вчення В. І. Вернадського про біогеохімію, проживута неживу речовину, про неминучість ноосфери. Я вдячний долі за те, що під час роботи над цими фільмами близько познайомився з геніальним пулковським астрономом М. О. Козиревим, з видатними вченими М. О. Шульцем, В. М. Максимовим, В. П. Казначеєвим, В. Ягодинським, А. М. Тюрюкановим, з прекрасною, сімдесятірічною тоді хранителлю спадку Вернадського В. С. Неаполітанською, з дружиною О. Л. Чижевського Н. В. Енгельгардт. Обидва фільми були і спробою довести на основі наукових даних існування Бога, не кажучи про це відкритим текстом, не називаючи його. Обидва фільми говорили про неминучість, невідворотність того, що буде.

До речі, моя дипломна робота в сценарії і у виробництві так і називалася: «Неминучість». Але потім редакція і керівництво ЦСДФ, на якій я знімав свою двочастівку, примусили називати поміжно. Вона, назва, здалася ім надто трагічною. Я ж сприймав і сприймаю це слово, як ствердження, як твердження, як даність, що її має завжди сприймати із страхом, не — мудро. Фільм «Ритм задано світові» закінчувався словами геніального Велеміра Хлебнікова: «Люди майбутнього, знаючи майбутнє, будуть наказувати йому прийти. Ніхто не виконує наказів краше за Сонце, якщо йому наказати зійти наступного дня».

С. Й. — Здавалося б, Роллан Сергієнко — непересичний режисер, дістав світове визнання й відзнаки, а тимчасом фільм про Григорія Сковороду, нашого мандрівного філософа «Відкрій себе» (1972 р.) аж двадцять років пролежав на полиці, не допущений «ідеологами-кіノнавчаннями» до українського глядача. Про цей фільм немає згадки навіть у довіднику «Спілка кінематографістів України», хоч виходив він за рік до аварії у Чорнобилі і коли б не напередодні традиційно запізнілого ганебного прозріння тих самих діячів, які роками активно гудили за її картину, і її автора. Але ж Р. Сергієнко, відзначений сімдесят першого року призом кінофестивалю через рік навряд чи поміняв свої погляди. І от з фільму «Відкрій себе» зникають усі фонограми пісні первинного запису Івана Миколайчука, ховають що стрічку «заживо» й немовбіто безповоротно. Чи не правда, така «гола правда» факту близька до істини, аніж «краса» кінофестивального святкового віншування?.. Знову ж таки триває суспільне лицемірство: за давній фільм про Сковороду по двадцяти роках його заборони присуджують найвищу державну Шевченківську премію чи не самі його хулилі... Це коли Р. Сергієнко незрівнянно смужні і віріс як майстер, коли створено потрясаючі, унікальні в своему роді сергієнківські перші фільми про Чорнобіль. Певно ж той «лауреатський» фільм Ви зробили б тепер інакше, може, жорстокіше. Чи отакі трагікомічні парадокси Вам не нагадують звичне для українців запопадливе «прозріння» на кшталт «нікуди дітися», як, бува, в одномоментних разових спектаклях «посмертної ханни»?

Р. С. — Починаючи від згаданої двочастівки «Неминучість» («Я Землю люблю»), яку захищила від розправи кафедра режисури ВДІКУ (М. Ромм і С. Герасимов), від звинувачень у фаталізмі, космополітізмі, богошукацтві, абстракціонізмі (1962 рік!), починаючи від моєго першого повнометражного документального фільму «Освідчення в любові», з приводу якого скликалася Колегія Держкіно СРСР і ставилося питання про його заборону через «очернітельство» нашого радянського ладу та «апологетику жетовності», моїх акторських («ігрових») фільмів «Білі хмари» (1967-68 рр.) за сторінками роману Олександра Сизоненка, які мали три чи чотири редакції, і «Щастя Никифора Бубнова» (1982 р.) за повістю «Прощання» Б. Гордатова, про які тодішній начальник главку, не приймаючи фільм (чи не з кіївського наукення?) на союзний екран, грізно прорік: «Це вам не шістдесяті роки! — не хочу жгадувати, через яку страшну кіном'ясорку пройшли мої фільми. «Майбутнє починається сьогодні» та «Вячеслав Павлович Губенко, хірург». А «Відкрій себе»?.. І що вже говорити про драму, а може, трагедію з фільмом «Іду до тебе» за сценарієм І. Драча про Лесю Українку?.. Після неї я кілька років вважав, що вже ніколи не зможу, не примушу себе переступити поріг «своєї» студії О. Довженка. Державну премію за давній фільм було присуджено вже в нові часи, і гадається мені, що не без впливу людей, які знати мене (спасибі!) зокрема, Олеся Гончара і Ліни Костенко. Вручаючи премію, Б. І. Олійник прошепотів мені: «Ну, нарешті!»

С. Й. — Я знала вже тоді, вісім років тому, під час нашої зустрічі на подвір'ї будинку Урядової Комісії в Чорнобилі, що Ваш перший чорнобильський фільм зустрінуто було «в штики», і він був затриманий. Фільм покійного (світлої пам'яті) Володимира Шевченка, здається, зроблено було чи не пізніше за Ваш. Відомо, що різні державні відомства зажадали також і до його стрічки, удостоєної посмертно (?) державної премії, сотні поправок. А як було насправді із Вашим «Дзвоном Чорнобіля»?

Р. С. — Що стосується моїх чорнобильських фільмів, то тут були вже інші проблеми. Найважчим було пробитися в Чорнобіль, одержати дозвіл зайти в зону. На початку травня в Держкіно було сказано: «Моціть. Не сірайтесь — ця тема — не наш рівень». Довелося з підказки друзів звернутися з листом до головного ідеолога на той час: секретаря ЦК Лігачова із закликом про необхідність зафільмувати для історії героїчний подвиг у подоланні народної бді. «Колокол Чернобиля», який мизнівали від ЦСДФ з 24 травня 1986 року, був закінчений виробництвом у листопаді того ж року. І тоді ми зіткнулися з Урядовою Комісією, очолюваною В. Є. Щербиною, як коса з каменем, — тільки іскри полетіли. На нашому боці була документальна правда, на боці Щербино і Головатому — «інтереси держави». Нам запропонували докорінно переробити фільм, інакше він ніколи не побачить світу. Заликували, вимовляли, пропонували «просвірдлити дірочки на лацканах», якщо будемо «розумними». Провокували: «Ваші кіївські колеги мудріші за вас!» Нарешті повезли стрічку у «велику хату». Там секретар ЦК Долгих

І Щербина довго «роз'яснювали» нам хибність нашої позиції. Фільм «тримали»...

Тимчасом у Берліні на нього вже чекали на кінофестивалі. Москва ж дозволу не давала. Несподівано на Московському Міжнародному форумі за виживання, дякуючи академіку Веліхову, знайомому по зоні, нам вдалося нелегально показати фільм. Оприлюднили. В присутності вчених і журналістів, іноземних. І тим самим — легалізувати. І відразу ж розпочалася метушня: фільм терміново (!) відправили в Берлін і там поза конкурсом в останню ніч фестивалю (люди чекали!) фільм було показано. Посипалися запрошення. У Фінляндію. Бельгію. Швейцарію. Португалію... І — призи міжнародних кінофестивалів: Московського, в Ліоні (Швейцарія), в Тройї (Португалія) у Лейпцигу...

С. Й. — По суті, якщо не брати до розгляду постійно короткометражні чорнобильські сюжети українського телебачення, зокрема, у програмі «Дзвіні Чорнобиля» упродовж кількох років, то Ваші шість фільмів, як болісні концентричні кола від епіцентру аварії, — це посвяченість одержимої громадянським обов'язком людини невигойному болю й трагедії наших народів — українського, білоруського, російського. Я бувала на прес-конференціях із західними журналістами, де не раз чула запитання іноземних колег про Ролана Сергієнка. Безмежно школа, що цей пістет світу до Вашого імені на батьківщині у певних впливових колах обертається на повну протилежність, і кожен фільм діється Вам спаленими нервами із котушкою крові. Я не запитую Вас про здоров'я, бо досить точно передбачаю Вашу реакцію інтелігентні, виняткової совісності й делікатності людини, яка не любить привертати увагу до своєї «персони». Проте знаю гаразд, що тим, хто стояв з камерою на даху третього блоку над зруйнованим реактором, це так собі не минулося. Отож не зловживатиму Вашим терпінням.

Р. С. — При здачі другого чорнобильського фільму визнання світом «Дзвону Чорнобиля» не допомогло. І це підтвердження «спалювання

Світлана ЙОВЕНКО

нервів». В Головатом і на Ординці сказали: «Більше вам протягнути, проштовхнути своє кіно не вдасться». Якщо «Дзвін» тримали кілька місяців, то «Поріг» чекав виходу на екран (не виходу — дозволу на вихід!) майже рік. А так, щоб він ішов десь у кінотеатрах, як «нормальний» фільм, я про це нічого не знаю. Здається, в кінотеатрі «Ків» кілька днів. Вони — Головатом і К — навчилися: більше вони не зупиняли, не забороняли фільми, вони просто домовлялися з кіноладою (Держава!), і фільми, прийняті до випуску, — не випускалися. Так сталося і з дводесерійним: «Не питай, по кому б'є дзвін» та «Дзвін б'є по тобі», і з фільмом «Наближення до Аполакаліпсису. Чорнобиль поруч». Іх бачили і в Швейцарії, і в Італії, і в Німеччині, і в Японії — тільки не показували у нас: ані в Україні, ні в Росії. Ні на телекранах, ні в кінотеатрах. Лише на спецпереглядах у моя присутності — в Будинку кіно, на з'їздах Союзу «Чорнобіль», в Славутичі.

Шостий мій фільм «Чорнобіль. Тризна» показали по УТ вдень. Ми його привозили в Чорнобіль на прем'єру, показали в Синьому залі Київського Будинку кіно — ото і все. І більше ніде. Ні разу. Це гірко і прикро тим більше, що попередні фільми я показував глядачам, окрім уже перелічених країн, ще у Данії, в Люксембурзі, в Чехословаччині, Австрії, Франції. У Португалії не був — туди із дів'ятим співавтором сценарію журналіст В. Синельников, я в цей час — у Фландрію, де був, крім того, ще й членом журі Гентського кінофестивалю. Якщо це називати «благополуччям», то тут більше підходить слово інше — «щасливий». Поталанило... дякуючи чорнобильським фільмам, зокрема «Дзвону Чорнобиля», з якого я почалося мое знайомство зі світом: мене запросили до Фінляндії на семінар документального кіно скандінавських країн, де я познайомився з двома десятками самовідданих документалістів, молодих душою, відвертих і широких режисерів. І сам я був з ними відвертим і щирим. І вперше відчуваю себе вже немолодим... Наша історія і країна (а кожна країна — має свою історію!) робили все

для того, щоб ми старішли раніше за свій вік і вік своїх ровесників на Заході. І мудріши.

С. Й. — І все ж, Роллане, таке відкриття творчості цілому світу і водночас відкриття світів для себе у час, коли й дорога від Москви до Києва багато не по кишені — це рідкісний успіх. Отож бійтесь за здрості колег, бо то страшна сила. Гірко, однаке, що світ відкриває Вас, а подекуди й Україну як географічне поняття, через Чорнобіль. А щодо благополуччя... я, наприклад, як і чимало моїх побратимів по перу, у своєму творчому зеніті й скромному ювілії не маю змоги показати свої нові твори (і проzu, і поезію, і есеїстику) навіть мінімальним тиражем, бо державні видавництва не мають коштів на папір та поліграфітари, а приватні підприємства з письменників за видання тисячі доларів... Останні мої книжки — чорнобильська «Віч-на-віч» та вибрана лірика (понад 500 сторінок) вийшли 1989 року і коли після тривалого поневірння у лікарні я прийшла до київської книгарні «Поезія», щоб викупити для себе кілька пачок своїх книг, як точно, абсолютно точно! — ще не встигли б тути розпродані (цілій підвал книгарні завжди затоварено книжками). Визнаєте, що я побачила?.. Жодної з українських книг прекрасних авторів, виданих у ті роки, не було вже на полицях. Гадаєте, український читач «прозрів духовно» і кинувся споживати духовний харч — поезію замість ковбаси?.. Гадаєте, книготоргівля незалежної України виявila нарешті чудеса реклами і національного просвітлення?! Коли б то!.. Як страшну таємницю мені повідали, що ціни на книжки були ще старі, такі мізерно-умовні, а на макулатуру вже настільки відчутно більші, нові, що задля «вигідного бізнесу», бо магазин затоварений не мав виручки, усю українську поезію того часу продали «під ніж». Тайкома і без свідків. Ніби в поезії, як у бакалії обмежений строк споживання!.. А про ту мою лірику, між іншими, писав «Новий мир»: «Це не стихи о любові — це стихи любові, той опасний, предельно облученості чувством, когда само слово — бессмертная воплощенная страсть»... Отож, на війні як на війні. Усі «благополуччя» по-своєму. Для господарів життя ані кіно, ні поезія, ні, тим паче, думка інакомислячого нічого не важать. Кошти на них — це зайвий клопіт для «скотохутора».

Даруйте, але й тим, хто пройшов крізь гама-проміння, знайома «облученості чувством» і навіть Саркофаг ім — тільки смертельне тло для справжньої людської цінності — любові... А спітяти я хочу Вас, Роллане, про конкретне й важливe: поезію Прип'яті весни 86-го у Вашому фільмі. Я присвятила велику статтю Вашому художньо-публицистичному фільму «Поріг» (кіностудія імені О. Довженка). Розумію, що батькові кожна дитина дорога, та чи не здається Вам, що саме цей фільм свою в кращому смислі довженківською виразністю й красою, одухотвореністю молодих геройів припадав до душі глядачам як жоден інший від Вашого чорнобильського циклу? Тут і гармонійно-прекрасне єднання покоління у скорботному часі: старий, приречений променовою хворою дозиметрист інституту біофізики АН СРСР М. М. Єлманов зі своєю «лебединою піснею» — вічна йому пам'ять! — і зовсім іще молоді поети прип'ятської літостудії «Прометей» Любов Сирота і Володимир Шовкошитний, унікальні свідчення любителівської пілкви прип'ятані М. Назаренка та В. Євтушенка, зняті у Прип'яті 26-27 квітня 1986 року, і суворі роздуми фахівця-психолога А. Хараша як перші підступи до обліку ємоцій, спрямовані до серця пісні Шовкошитного, які часто (я сам бачив) викликали у глядачів слізози. Діяли і шокуючі страшні фото — звіт з лікарні № 6 неофіційно (потайки!) передані нам тамтешнім лікарем, і прекрасне, не тільки репортажне — художнє зображення О. Коваля, і музика М. Тарівердієва... Але я не можу сказати, що це краща дитина серед нещасних моїх чорнобильських дітей. Мой «Дзвін» — я вживаю це слово у множині, бажаю, що жараз за про три фільми: «Дзвін Чорнобиля», «Не питай, по кому б'є дзвін» і «Дзвін б'є по тобі» (я завжди був проти плютанини назви, як я ї

ВЕЛИКДЕНЬ

За давнини кожний рід і кожне плем'я чи союз племен своє власне життя завжди пов'язував зі становуття певної природної стихії, її образним виявленням в довкіллі. Українці — споконвічні ратаї і скотарі (скити). Тож не дивно, що душа українця завжди співзвучна природі, станові рослинності. І тому чи не найбільшим святом для нас було і залишається те, що означує весняне відродження, воскресіння земної душі. День і період, який змінював співвідношення сил у природі довкілля спрямовував буття до висхідної гармонійності (ладу) Землі й Неба, наші предки-язичники шанували як свято Великої Лади або Великдень. Саме з ним пов'язане весняне воскресіння природи. В цей день звичай величать забувати всі незгоди, прощати один одному кривidi й образи: як у природі так і в людській душі має панувати любов і лад. Народні традиції сягають сивої давині. І тому кожний елемент давнього обрядового діяння чи звичаєвої норми також має глибоке коріння, що дозволяє розкрити світобачення пращурів у сучасному освітленні. Так, свого часу в багатьох місцевостях України Великдень не мислився без традиційної гойдалки-орелі (релі). Встановлюється вона за звичаєм напередодні свята на майдані або близь цвинтаря. Часом — на лісовій галівні. Гойдалка раніше була своєрідним епіцентром народного гуляння, тож подекуди свято Великдень мало ще й назву свята Орел. В народних віруваннях гойдалка-реля постас як своєрідний пристрій, що дозволяє очищати та омолоджувати організм.

З настанням християнського буття та прийняттям в Україні-Русі нового релігійного світогляду, коли на вершині світобуття постає образ сина Людського, що ним стався Син Божий і який смертю власною подолав силу смерті, давши початок цьому новому буттю, Великдень означувався уже не просто воскресінням природи довкілля, а воскресінням душі живої — Світлим Воскресінням Ісуса Христа.

Закони природи непорушні й справедливі в усі часи. Їм підпорядковані всі події і всі явища. Не є винятком тут і смерть та Воскресіння Христове. Подія ця могла статися лише в певний час, за певних обставин, і лише в певному місці. «Не подумайте, ніби і руйнувати Закон, чи Пророків прийшов, Я не руйнувати прийшов, але сповнити». (Єв. в'д св. Матвія, 5, 17) Проте для сповнення Закону, що покликав започаткувати Нове буття, час існуючого має будти зведеній воєдино до якоїсь певної відмітки. Очевидно, до нульової. На моделі ритуальної гойдалки-релі це буде мітть перебування її в зеніті, так званий «мертвий точця». А на прислайді годинника в образному окресленні різних рівнів колобігу часу — мітть, коли всі стрілки збираються на цифрі 12.

Зрозуміло, що приведення часу існуючого світобуття до єдиної нульової величини параметру, обумовлюється особливим розташуванням небесних тіл, за якого б іх силові поля взаємно виключали одне одного, створюючи таким самим замкнуту релітивну площину — нульовий пояс, в проекції якого утворюється зона небуття. Якраз такі передумови обставини і склалися в годину смерті й воскресіння Сина Божого. Ісус Христос, сповнившись Закону, поєднав у собі всі рівні часового колобігу, привівши їх до нульової відмітки — початкового стану буття. За існуючими письмовими свідченнями Він був приведений на Голгофу і розір'ятий разом з двома розбійниками 23 березня в п'ятницю на 14-му дні місяця-повні; 24-го в суботу спочив у гробі; з 25-го в неділю — воскрес із мертвих. Погляньмо на ці дні і числа.

23 березня позначається астрономічним явищем входження силового поля землі в зону нульової відмітки її річного колобігу. Водночас це була п'ятниця — шостий день світотворення за книгою Буття, коли Бог створив людину за власною подобою — як образ відлуння; це був і 14-й день місяця — час протистояння прямого і відлунного світла (в такому положенні Сонце і Місяць перебували в день їх створення за книгою Буття, адже Бог все творив у завершених образах), що обумовлює взаємовиключення силових полів — нульовий стан.

Зона нульової відмітки в річному колі землі — це так звана «точка весни» або весняне рівнодення — час, коли екліптика (велике коло небесної сфери по якому відбувається видимий річний рух Сонця) перетинається з небесним екватором. В цей час по всій земній кулі день дорівнює ночі й настає енергетична рівновага між її полосами. В світобаченні предків період весняного й осіннього рівнодення, як і зимового та літнього сонцестояння обмежується трьома дніями — міфологічний крок землі. Отже, 23 березня, коли Христос воскрес із мертвих, є точкою виходу землі із статуї енергетичної рівноваги — з нульового стану. Водночас це була неділя — перший день світотворення за книгою Буття. Окрім того, в календарі християнських релігійних свят 23 березня означувався святом Благовіщення Пресвятої Богородиці, коли вона зачала від Духа Святого. Як бачимо, в річному колі це час входу і виходу.

День 24 березня, коли Ісус Христос почав у гробі, є часом перебування силового поля землі в зоні нульової відмітки річного кола — в «точці весни». Водночас це була субота — сьомий день світотворення за книгою Буття, коли Бог спочив післі праці.

В період повного місяця його затемнення неможливе. Тож настання темряви вказує на стан внутрішнього колапсу. Імовірно, що в період смерті Сина Божого, осьові релітивні площини силових полів Сонця, Землі, Місяця й галактики перебували в поєднанні — в створі. Образно

— двері всього світу зімкнулися. З іншого боку, абсолютно відбиття світла в просторі, що означувалося повним місяцем (14-й день), привело до поглинання світла — настання темряви в фокусі його. Отже, в час розп'яття, смерті й воскресіння Ісуса Христа світ перейшов через точку небуття. Це був унутрішній, невидимий кінець світу. Вихід із нього явив подолання стану колапсу й духовне оновлення буття. Так релі (кайдоли) гойдалки, піднявшись доzenitu в (цих точках) людина на реліх перетворюється — умовно помирає), виходить із мертвової точки й починає новий рух. В структурі силових полів рух цей характеризується зміщенням основних релітивних площин. Образно — двері всього світу розчинилися. І в них постав образ Сина Божого. Його посередництвом відновився інформаційний зв'язок всіх ланок буття: мікро і макрокосму, минулого й вічного, тіла й душі, людини й Бога.

— Я — двері: коли через мене хто ввійде, і той ввійде та вийде і пасовисько знайде (Єв. від св. Івана, 10, 9).

Тож на Великодні свята відроджувалися традиції тиця, від часу Господнього воскресіння, згідно релігійних правил основної двері вітвята — царські врати залишаються розчинені.

Великдень та великий святковий стіл важко уявити без крашанок і писанок. Ними обмінюються, їх дарують, грають в різні обрядові ігри, на Проводи качають і залишають на могилах покійних родичів. Дівчата, щоби мати гарну вроду, вмиваються водою, в якій лежали крашанки. Звичай фарбування та розписування яєць символічними узорами сягає ще дохристиянської пори. Стосунок яйця, як символу, до свята Великодня досить посутній і обумовлюється багатьма обставинами. Яйце, допоки не потрапить в передумовне температурне середовище, перебуває, так би мовити, в режимі замкнутого нульового циклу. Тому енергетична структура яйця завжди перебуває в ідентичності до енергетичної структури дівкілля і переймає в собі його внутрішній світ. Так, згідно переказів, якщо яйце опустити в осоловивій траяній настій і сковати в темному місці, то на ньому з'являться різні узори — обриси невидимого космосу. Готовання такого настою було відоме небагатьом, здебільше знахарям та волхвам. На цій основі нібито й розчинилось писанкарство. Варто зазначити, що в народі досі зберігається розуміння приналежності того чи іншого узору писанки до певного свята. Так, під свято «Сорока» яйце розписують на сорок кінців, на Благовіщення виписують Берегиню і т. ін. А на Великдені всі узори зливаються в «сонечко» і яйце стає однотонним. Тому то під Великденем, звичаєво, готовують крашанки. Легенди повідомляють, що коли Ісус Христос воскрес, Він сказав волкам, що охороняли Його гріб, щоб ті йшли й розповідали всім людям про Христове воскресіння. А на ознаку істинності сказаного, щоб ім повірили, Спаситель узяв з свого гробу крашанку й дав воякам. Писанки ж, за більшістю переказів, писала Маті Божа. В світовій міфології яйце — символ, з якого постає всесвіт, народжується Бог-творець, Небо, Земля, Сонце. Наші предки вірили, що в яйці замікається світ: добро і зло. Як акумулятор психічної енергії, яйце використовується в багатьох обрядових діях, замовляннях, вишитуваннях тощо. В українській звичаєвості крашанки є однією з головних обрядових страв в усі дні великих свят. Загалом же звичай дозволяє споживати яйце в період від Великодня до Вознесіння, як виняток до Троїці. До Вознесіння має стояти й гойдалка. А в період від Великодня до Вознесіння звичай величать вітатися словами: Христос воскрес! Відповідь: Воїтися воскрес. При цьому рідні й близькі цілуються.

Святу Великдень передує свято Вербної неділі, а по Великодні — Дарна або Провідна неділя. Ще й називається Хоминиця Паскою. Тобто триада свят, що узгоджується з існуванням триединого силового поля землі та просторовим фазовим зсувом векторів напруженості. В зв'язку з чим свято Різдва, як явище енергетичних змін в середовищі землі, є пропорційним до свята проводів, Водохреста — до Вербної неділі, а свято Василя — до Великодні.

Зв'язок вербі з водою — безсумнівний. Вербову гілку використовують як показчик місцезнаходження джере-

ла води. А вербове коріння сприяє очищенню підземних джерел. Давній Єрусалим уважався джерелом духовного витоку, місцем найсприятливішим для духовного єднання людини з Богом. Але на ту пору канали духовного єднання настільки забруднилися людською гріховністю, що практично зв'язок уже був неможливий. Образно — сталося замулення джерел. Тож урочистий в'їзд Ісуса Христа до Єрусалима (свято Вербної неділі), символізував початок очищення. Подібно до того, як верба, забираючи на себе весь намул і бруд, очищає й відроджує джерела води, так Господь своїм в'їздом до Єрусалима замкнув на собі весь бруд людської гріховності й тим очистив джерело буття.

Смерть і народження, як схід і захід, перебувають на одній лінії, але завжди полярно супротивні. Тож свято Різдва, що означає народження Ісуса Христа, в енергетичному висвітленні є зворотно пропорційним до великої свята Проводів, що означає очищення джерел. Споріднюються ці свята і у варіантах народних назв. Так Різдво в народі є іменем Радою, а Проводи — Радуницею (Радовницею). Характерно й те, що на свято Різдва в давній обрядовій традиції запалюють 12 дубових полін, а на Радуницю поширеною є обрядова гра «Горю дуб»; як Різдвяна вечера, так і Провідний поминальний обід в народі усвідомлюється спільною трапезою живих і мертвих — родовою бесідою. Зазначимо й те, що свято Проводів (Радуници) припадає на дев'ятий день після Христового воскресіння, яке спричинило радісне пробудження душ померлих. І тепер вони відходять до своїх обиталищ. Але якщо для смерті у кожного був свій окремий час, то в ці дні всі душі перебувають в Христі. А отже — в єдинічні.

— Чи ви не знаєте, що ми всі, хто хрестився у Христа Ісуса, у смерті Його хрестилися?

Отож, ми поховані в Нім хрещенням у смерть, щоб, як воскрес Христос із мертвих словою Отця, так щоб і ми стали ходити в обновленні життя (Посл. св. ап. Павла до римлян, 6, 3-4).

В день Проводів (Радуници) традиційно співаються псалми й канти, в яких розповідається про вирви людської гріховності та шляхи каяття й спасіння, про кінець світу, про Христову любов і беамежна Божа ласка й милості. А на Різдво (Раду) навпаки — співаються коляди про початок буття, про створення світу.

Християнський Великден (смерть і воскресіння Ісуса Христа) обумовлюється асторономічною точкою повного місяця після весняного рівноденства. А зимове свято Василя в українській міфології постає як час народження Місяця (середовища відлунного світла — видимого буття), що вказує на пропорційну відповідність цих свят. На Василя традиційно щедрують, вітаючи й величуючи господарів та їх родини. А на Великдені ходять величальні (величебники, волочебники), співаючи величальні обрядові пісні на славу воскресіння Христового.

Великодні свята щороку відзначаються в різні календарні дні. Існують також розбіжності у визначені днів свят між різними релігійними конфесіями. Особливість визначення календарної дати свята Великденя полягає в тому, що вона (дата) обумовлюється не лише колобіжним плинном земного й сонячного-галактичного часу, течією життя, але водночас і його відлунним (дзеркальним) перебігом, що образно висловлюється зміною фаз місяця — течією смерті. Християнський Великден поєднує всі обставини, що означають стан первісного буття. Адже «тако приліжно било єдинородному сину Божому, вся времена перва собрати». (Книга Кирила архієпископа Єрусалимського, с. 322). В кожному календарному році поєднання всіх цих обставин припадає на різні числа за сонцем. На цьому не раз наголошували у своїх писаннях фундатори християнської церкви.

— А понеже і першого времене блюдом, і поровняння дnia з ношою весняного, і к тому луни четиринацієного дне, с тим же трих днів пятка, суботи і неділі: тога невозможність є воєдино время, аще би коєт от тих не доставало, пасці бити. Того для не можем во един день установлений пасхи творити». (Там же, с. 312).

В 380 році на Нікейському соборі був установлений канонічний період святкування дня Воскресіння Христового. Нижня його межа 22 березня, що обумовлюється весняним рівноденням. В верхня — 25 квітня, що обумовлюється 14 днем місяця і днем тиця — неділі. Всього — 35 днів. І в цих тридцяти п'яти дніх перша неділя після 14 днів Нового місяця є днем Великодня. Православна церква веде своє лі

Розділ веде професор Іван ЮЩУК

ПРАВИЛА В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ РІДНОЇ МОВИ

Як визначає «Словник української мови», правило — це «попозення, яким передається якесь закономірність». Тобто правило відображає пізнану постійну властивість, притаманну певному явищу. Крім того, коли йдеється про учнів, воно повинно бути чітким, зрозумілим і легким для запам'ятовування та користування. Інакше правило втрачає сенс, стає непотрібним, зайвим, а то й шкідливим.

Тож чи завжди правила, які подаються учням на уроках рідної мови і які вони повинні засвоїти, відповідають цим вимогам? Чи вони не відбивають охоту до вивчення рідної мови?

Розглянемо тут для прикладу лише деякі найважливіші правила, що стосуються іменника.

В одному шкільному підручнику є таке визначення: «Іменник — частина мови, що означає предмет, відповідає на питання хто? що?, відноситься до певного роду, змінюється за відмінками та числами». І важко, й неточно сказати.

По-перше, це правило, якщо воно призначено для запам'ятовування, надто довге: у ньому аж 16 повнозначних слів. По-друге, воно не відповідає дійсності. Бо не всі іменники належать до певного роду: *ножиці, сани, дрови, Карпати*. Не всі вони змінюються за відмінками: *шосе, бюро, таксі, кенгуру*. Не всі змінюються за числами: *молоко, мідь, спокій, ворота, канікули*. По-третє, у ньому не зовсім дoreчно вжито слово «означає». Тут доречно сказати: «означає назустріч або», ізвіса».

Отже, це визначення краще б було, відкинувшись всі неточності, сформулювати так: «Іменник називає предмет і відповідає на питання хто? що?» І слів набагато менше, і близче до суті.

У шкільному підручнику можна прочитати: «Крім жіночого, чоловічого, середнього роду, в іменників може бути спільній рід». З цього твердження можна зробити висновок, що в українській

мові не три, а чотири роди. Насправді ж йдеється про те, що деякі іменники в тій самій формі можуть вживатися і в чоловічому, і в жіночому роді (*сирота, базіка, листоноша*), і в чоловічому, і в середньому (*ледаць, базікало*), і в жіночому, і в середньому (*бабице, головище*). Дітям так і треба казати — без хитромудріх науковоподібних вивертів.

Учням нелегко дается поділ іменників на відміни. І це не дивно, бо в основу розрізнення іменників за відмінами береться, крім роду, надто багато інших ознак: для першої відміни — наявність закінчення -а (-я); для другої для чоловічого роду — наявність нульового закінчення або закінчення -о, для середнього роду — наявність закінчення -о, -е, -а (-я) і т.д. Усе це важко запам'ятовуватися. Тим часом уся різноманітність ознак, за якими іменники відносимо до тієї чи іншої відміни, зводиться, якщо не рахувати роду, до всього-на-всього двох ознак: для іменників чоловічого й жіночого роду — є чи нема закінчення -а в називному відмінку однини; для іменників середнього роду — з'являється чи не з'являється суфікс -ат-, -ен-.

Іменники жіночого роду із закінченням -а в називному відмінку однини належать до першої відміни (*весна, земля*), без такого закінчення — до третьої (*тінь, ніч, мати*); чоловічого роду із закінченням -а — до першої (*лелека, суддя*), без такого закінчення — до другої (*син, батько*); середнього роду, у яких при відмінюванні з'являються суфікси -ат-, -ен-, — до четвертої (*лоша — лошата, ім'я — імені*), у яких не з'являється ці суфікси — до другої (*село, поле, знання*).

Зрештою, коли йдеється про четверту відміну, то визначення її можна ще більше спростити, знявши з нього згадку про суфікс -еі-. з цим суфіксом до четвертої відміни належать тільки три іменники: *ім'я, плем'я і сім'я* (*насіння*), які можна назвати окремо (іменники *вим'я і тім'я* змінюються за зразком другої відміни).

Не дає чітких критеріїв для розрізнення груп іменників таке правило: «Залежно від того, на який приголосний — твердий, м'який чи шиплячий — закінчується основа слова, іменники першої і другої відмін поділяються на три групи — тверду, м'яку і мішану». Керуючись цим правилом, дитина може до твердої групи віднести й іменники *межа, тиша, дощ, клоч, бо* інша основа закінчується на твердий, а іменники *збіжся, затишія* — до мішаної, бо інша основа закінчується на шиплячий. Тим часом критерієм для розрізнення груп іменників треба брати не одну, а дві ознаки: кінцевих приголосних основи: твердий-нешиплячий — до твердої групи; твердий шиплячий — до мішаної; будь-який м'який — до м'якої.

З чималими труднощами стикаються учні при визначенні групи іменників другої відміни на -р. Річ у тім, що вміщені в шкільних підручниках правила не дають для цього надійних орієнтирів. Але мова набагато чіткіша й логічніша, ніж шкільні правила. І в цьому легко переконатися, коли за орієнтир брати не просто -р, а кінцевки -ар, -ир, -яр і наголос.

Іменники з постійно наголошеними -ар, -ир належать до твердої групи (*санітар — санітара, командир — командира*), усі інші на -ар, -ир — до м'якої (*токар, лицар, козир; цар — царя, шахтар — шахтаря, пустир — пустиря*). Поза правилом, як винятки, що належать до твердої групи, залишаються тільки іменники *комар, хабар, варвар, доллар, пластир і панцир*. Адом'якої з них, що закінчуються на -р (не на -ар чи -ир), належать ще іменники *Ігор, якір, лобур, егер і кучер* (про волосся).

Іменники на -яр, які в родовому відмінку однини (або в будь-якому непрямому відмінку) мають наголос на закінченні, належать до мішаної групи (*скляр — скляра, школяр — школяра*), усі інші на -яр — до твердої (*ювіляр — ювіляра, столяр — столяра*). Винятків нема.

Найважчим для учнів (і не тільки для них) є закінчення родового відмінка іменників другої відміни (*дуба, лісу*). Наприклад, в одному із шкільних підручників нараховується сім випадків (11 ознак), коли в цьому відмінку вживляється закінчення -у. Кому це під силу запам'ятати?

Тим часом у мові все набагато простіше. Насамперед треба відокремити

іменники середнього роду і назви істот, які в цьому відмінку мають тільки закінчення -а, і мовці ніяких вагань щодо його вживання не відчувають (*села, поля, знання, друга, орла, Мороза*). Отже, з усіх іменників другої відміни залишаються тільки назви неістот чоловічого роду. Серед них закінчення -а мають назви чітко окреслених предметів і по-няття (*олівця, носа, вівторка, кілограма, атома*), назви населених пунктів (*Києва, Конотопа, Парижа*), а також назви річок під наголосом (*Дніпра, Ірпеня*). Усі інші іменники мають закінчення -у (*гаю, заводу, морозу, гніву, Криму, Бугу*). Трапляються, щоправда, і вагання (*моста і мосту, двора і двору*), і поодинокі відхилення від цих правил (*хліба, вечора, голака*). Але в цілому ця закономірність витримується, тому її розрізняємо форми *каменя* (одна штука) і *камено* (матеріал), *листопада* (місяць) і *листопаду* (явище природи), *Ліжира* (місто) і *Ліжиру* (країна) тощо.

Тільки шкоди вивченю мови завдають і такі формулювання: «Деякі іменники чоловічого роду другої відміни в родовому відмінку множини поряд із закінченням -ів мають нульове закінчення: *піль, полів, солдат, солдатів*» (це цитата). Насправді ж ніяких вагань у виборі закінчення -ів чи нульового закінчення в родовому відмінку множини іменники чоловічого роду другої відміни не знають: усі вони в літературній мові мають закінчення -ів (*солдатів, партизанів, помідорів, грамів, амперів*), нульове закінчення мають лише три іменники (*чобіт, циган і чоловік* у значенні «осіб»), а також іменники, які в множині втрачають суфікс -ин (*громадян, киян, татар*).

Українська мова за час свого кількотисячолітнього існування виробила надзвичайно чіткі й логічні внутрішні граматичні закони. Відхилення від них трапляються лише в тих випадках, де є чужій вплив, де йдеється про різного роду запозичення, яких вона ще не встигла як слід освоїти. Ці законидитина сприймає, як тільки починає опановувати рідну мову. І в основному сприймає правильно. Завдання шкільного курсу рідної мови — допомогти дитині усвідомити їх і ні в якому разі не спотворити.

ШУМЛЯТЬ ЛІСИ СИНОНІМІВ

А навкруги бує падевичайна мова талановитого народу, стоять епічі долини, шумлять ліси синонімів...

Юрій ЯНОВСЬКИЙ

Чайка плесо, я лезом, — крилом. Аж од захвату ойнула тиша! Світ вітає — світає. Дніпро, і а блому світі світліше...

Світання, світ, досвіток, ранкова зозя, зоряніца, розсвіт, досвітки, юд, світок, розсвітання, досвіт, пересвіття ня, передсвіт, світанчик, світанець, передріння, передрань, світло, світлінь, білий день, розвидень, світлограй, світлодив, світлодар, темрявобур, світла танок, світ-зоря,

світань (ж.р.), світлоносний, батько ранку, світай, розхлюп світла, білий світ; не стукне, не грюкне, а в вікно ввіде (у загадці), темрявурозмайний, світай-ріка; сірий віл напав на чорну корову (у загадці), бряск, провидно, світен, розсвітанок, досвітки, світлослав, переможець ночі, засвіток, засвітень, назаранок, СВІТАНОК...

Над мною, мов крила шумлять — Сиві хмарі летять безнастанно, Завмираю у захваті я — Пізнаю оболоки Бояна... Тума (темна хмарі), оболок, туча, баранці (дрібні кучеряві хмарки), небесна химера, крила неба, бовдур (густа хмарі), завала (грозова хмарі), небесний палац; сива кобила по світі

ходила (у загадці), памеги (мн.), чорна корова небо лиже (у загадці), запона неба, небесна витинанка, молоди (невеликі хмарки); пливуть, пливуть, а весел не мають (у загадці), облоки (мн.), барашки (певного виду хмарі), небесні вершники, градовиця (градова хмарі), біжать коні булані, на них віжки порвані (у загадці), чорнява (чорні хмарі), помолодки (блілі хмарі), ХМАРА...

Як тільки побачу дугу семибарвну, Спадає на думку веселка Тарасова, Дніпра візочальниця, світу окраса і брама Вкрайни поїд непогасна... Райдуга, оселка, піднебесні ворота (у загадці), чесний пояс, веселиця, весівка, золоті ворота (у загадці), дуга, веселуха, каня, семибарвне диво, красавуля, семиколірне коромисло, весела, коркобець, крася, веселичка, золота стрічка повисла (у загадці), туга, цмок, краса, красна, ВЕСЕЛКА...

Дивіться, віт одвічні вигойди весну із лютого викликуть. Якщо не вірите — прислухайтесь, якщо запрагнете — побачите... Я завше так чекаю провесну, люблю весну до безуму. А надто її досвітку тремку-тремку поезію...

Провесінь, відзимки (рання весна) квітень, май, провесна, яр, пробудження провінція тепла, красна, теплиння, маті літа, колиска трьох весняних синів, пробудниця, сонцівка, щедро закосичена; змахне рукавом — трава кругом, розмай, птахограй, юнка з пролісковими очима, повесінь, повесна, диригент онови, багатощата; та, що в поле кличе задивлену у небеса, неабияка чепураха ВЕСНА...

Колоси ми були хвилями моря колись ми були хвилями колись ми були хвилями колись ми були хвилями жмури, габа, вовва, гребінь, велевал (величезна хвиля), здиблено-пініст грибан; коліс не має, а котиться (у загадці), киля, луска (рябіє вода від швидкої течії), невтомні піністі мандрівничі, піністі гультай, пінноспинна, пінна рокотуха, ряботиння (дрібні хвили на поверхні води), зморшки плас, філя, ХВИЛЯ...

Зібрав, доповинив і доповнюватими
Олександр ЗАВГОРОДНИЙ

ЧОРНОБИЛЬ ПРИЙШОВ НА НАШУ ЗЕМЛЮ НАБАГАТО РАНІШЕ...

Як швидко непомітно проминули десять літ, що відділяють нас від того гіркопам'ятного фатального дня — 26 квітня 1986 року. Над Україною злетіла смертельна чорнобильська радянська хмара.

На мою родину чорна смертоносна тінь чорного воронячого крила горя й розпути впала 26 квітня 1986 року. Так, фатальне число 26 квітня. Того дня був арештований енкаведистами мій дід — Натикач Агей Євменович.

Стояла чудова пора ранньої весни, такої ж ранньої, як була вона і 1986 року. Тихий вечір спускався над селом. Приморена цілоденною працею біля землі, сім я вечеряла — дід, бабуся Ярина Кузьмівна, дочка Меланія, моя тітка, тоді ще школярка. Як чорна мара, прихав у сутінках вечірньої вулиці «чорний ворон» — та страшна машина, яка поглиналася людям і вони, опинившися за її гротованими вікнами, втрачали назавжди надію побачити ще колись рідні місця, рідні обличчя, рідну хату, білий світ.

«Поїхали вже по чиюсь душу» — зауважила баба Ярина, наливаючи дідові склянку молока. Але того вечора «чорний ворон» приїхав саме по дідову душу. Нараз почувся в сінках тупіт, двері розчинилися і в хвту ввалилися озброєні енкаведисти. І до діда: «Ви арестовані».

Дідуся мій, дідуся! Що відчувала тоді твоя добра стражденна душа, коли тебе відірвали від усього милого серцю й рідного, повели у морок, у пітому на муки, наругу, на смерть? Я знаю, твоя душа, визволившися з тих воронячих пазурів, піднялася до Бога і звідти молиться за Україну, за свою родину, за дітей, відводячи від них все зло й недобре...

Дідові не дали попрощатися з рідними. Жінку й дочку, які кинулися, щоб, може, востаннє обнятися його, просто відпхнули: «не положено!» Вже другого дня бабуся, захопивши у вузли з червоної хустини хлібну й чисту дідову білизну, подалася в Миронівку, в район. Там дізналася, що дідуся повезли чомусь у Білу Церкву. Подалася туди. Через день повернулася, чорна від горя й утоми. У червоній хустині привезла скривлену дідову білизну. Не побачила вона свого чоловіка, нічого її не сказали, окрім: «Десять літ без права перепліскі!»

Нас довго дурили вже згодом, коли пройшли роки, коли закінчувалася війна. Ходили чутки, ніби хтось бачив діда на лісоповалах Сибіру. Бабуся ходила на довідки, та все дарма. Влітку 1944 року, коли наша Київщина вже була вільна, як і вся Україна, від фашистів, сім'я отримала повідомлення про смерть дідуся: «28 травня 1944 року Натикач А. Є. помер від гіпертонічної хвороби». Аде, як? Де могила? Ні жодного слова. Та це знову була брехня. Дідусь не помер. Його розстріляли 28 травня 1938 року, через місяць після арешту. Судила його «трійка» в Києві. Місяць піддавали тортурам, добиваючись зізнання вини, якої не було. Дідові інкримінували участь у котрреволюційній повстанській організації, яка мала на меті повалення радянського ладу. Про все це ми дізналися з повідомлення, надісланого матері органами внутрішніх справ України вже в 1991 році. Там же сповіщалося, що дідуся поховано в братській могилі у Биківнянському лісі під Києвом. Реабілітували діда раніше, ще 26 вересня 1959 р. «по необоснованностю осуждення». Дідуся мій, дідуся! Тебе вбили ще таким молодим, в тебе навіть не було онуків, бо никто з твоїх чотирьох дітей ще не був одружений. Ти стільки ще міг зробити доброго й гарного на землі, а в тебе відібрали життя ті, хто хвалився, що побудували найкращу в світі державу, «где так вольно дишить чоловек».

Дід мій, Агей Євменович, хорошого козацького роду. Його батько, Євмен, був справжній козацький, міцний, як дуб. Такими ж міцними, здоровими, роботячими були його четверо синів і дочка.

Село наше Зеленьки Миронівського району на Київщині, ніколи не знало кріпацтва. Там жили реєстрові козаки.

Ще в роки мого дитинства були край села два високі кургани — могили. Може козацькі? Може, часів гайдамаччини, а може, й скіфські? Ніхто вже про це не дізнається, бо розорали ті могили, зрівняли з землею, коли боролися за розширення орних колоспінних земель.

Дід мій з молодих літ знався на травах, умів лікувати. Тому під час першої світової війни служив при медичній частині братом милосердя, виносив вояків з поля бою, допомагав лікувати. Сам був поранений в ногу. Єдине фото з дідуся, де він ще з молодою тоді бабусею — такий бравий воїк!

Повернувшись з фронту додому і став господарювати. Здається не було такого діла, якого б дід не вмів робити. І зорати й посіяти, вмів столячувати і слюсарювати. Поставив хату і вкрив її залізом. Тоді це була дивина в селі. І як він потерпав через той дах, боявся, щоб через нього не розкурили. Ну, та лихо обійшло, так інше той дах, боявся, щоб через нього не залізати. Любив гарніхи, широкі люди, любив товариство і пісню, і хмільну чарчину. А ще дід дуже любив садити сади і вмів копати криниці. Криниця, дуже глибока, на дванадцять сажнів, і досі поїт односелочан смачною холодною водою, стоїть біля шляху, біля нашого колишнього двору. А сад у нас був найкращий у селі, і чого там тільки не росло! Я так любила наш сад і в пору буйного цвітіння, і в дні пишного рясного врожаю. А ще пам'ятаю, як приходили гладкі, товстопікі дядьки, обкладали сад податком. І перелічували кожне дерево, кущ, враховували навіть відростки слив чи вишень, які завше гостодарі вирубують, аби не глушили дерева. Стояли, поглядаючи, мов господарі, на дідів сад і вважали обов'язково за потребне настрагати нас з сестрою, маленькими, худенькими дівчатами: «Ото як баба ти мати не заплатяте податок, то сядуть ти турму, бо ви ж, знаєте хто...» І значуче усміхались, мовляв, дід ваш «ворог народу», то чого з вами панькатає. Оте тавро сім'ї «ворога народу» довго висіло, мов сокира, над нашою родиною, пригнічувало, не давало можливості сміливо дивитися, не боячись, на білий світ.

Воно зневічило долі моїх рідних. Батькам моїм, офіцерові-політрукові Радянської Армії та молодій вчительці, загрожував арешт. Вони змушені були розійтися, аби врятуватися.

Віт важкі роки багато хто відвернувся від нас, знаюмо, сусіди, родичі. Один тільки дядько Оксень, побратим і вірний товариш діда, Оксень Федорович Кудлаї, завжди, як міг, допомагав і словом, і ділом. Земля йому пухом, добра, чудова людина. А ще пам'ятаю, як підліткам, мені й сестрі, деякі ревнителі радянських порядків зловішно обіцяли: «Ви єщо ответте за своєво деда!..»

Дідуно мій, дідуно! Я горда з того, що ти був справжньою людиною, справжнім українцем, працьовитим, ширим, з великою і доброю душою.

Чуєш, дідуно мій? Чуєте, всі українці, замучени, замордовані в концтаборах, тюрмах, заморені голодоморами? Чуєте, славні запорожці, козацькі отамани й гетьмані, всі, хто поклав свою голову на олтар свободи України? Ви заповідали нам любити Україну і виборювати її честь і свободу. Вірю, що згуртується українці, згадають, чиї вони сини й дочки, пробудяться ті, хто ще спить, а час вже пробудиться, бо Україна кліче — не спати, не дрімати, не піддаватися омані, а всім, кому дорога вона, гуртуватися і виборювати, відстоювати нашу незалежність!

Агей та Ярина НАТИКАЧІ

ВОНИ ЗНАЛИ, ДЛЯ ЧОГО ЖИЛИ

Є родини, які дуже багато зробили для української нації в царині відродження мови, культури, традицій, державності. Цих славетних людей не шанували ні в царській імперії, ні в радянській, бо ні тим, ні другим було не до шмиги відродження великої нації, котрапонад три століття зазнавала наруги, поневолення, приниження, знецінення.

Такою була родина Шульгиних. Батькові родини, Якову Миколайовичу Шульгину, видатному вченому, історику, бібліотекарю, самовідданому громадському діячеві, чия діяльність припадає на кінець другої половини минулого століття, нещодавно виповнилося 145 років від дня народження. Михаїло Грушевський писав про Шульгина, що він «був потомком щирого українського роду, в яким живо заховалися етнографічні й українофільські традиції». Він рано залишився сиротою, і його виховав і дав освіту його дядько, Віталій Шульгин — професор всесвітньої історії Київського університету Св. Володимира, людина, далека від національної свідомості, навпаки, надто шовіністично настроєна. Але Яків Миколайович, розішовшися із дядьком в ідейних поглядах, на все життя зберіг до нього повагу і вдячність за його піклування.

Ще будучи студентом історико-філологічного факультету, Яків Шульгин став активним членом «Старої громади», яка сприяла піднесення українського національного руху. Вихованець М. Драгоманова і В. Антоновича, чиї лекції він слухав в університеті, Я. Шульгин вирішив присвятити своє життя українським ідеям. Навіть зі свого не дуже великого під час вчителем, яким був Я. Шульгин, він пожертвував на «Громаду» Драгоманова, за що той називав його «Євангельським юношою».

Яків Миколайович діяльно співробітничав у часописах «Киевская старина» і «Киевский телеграф». Він дуже любив викладацьку роботу, але його вважали «неблагонадежним», і тому доводилось досить часто покидати свій улюблений Київ.

Працюючи в Одесі, Я. Шульгин планував разом із І. Житецьким та В. Мальованим видавати нелегальну українську газету. Але справа закінчилась тим, що його заарештували і висилають до Сибіру.

Повернувшись із заслання з підірваним здоров'ям до рідного Києва, Я. Шульгин працює над цікавими історичними розвідками, котрі досі не втратили свого значення. Зокрема, це такі роботи як «Очерк Коліївщини по невиданих і виданих документах 1768 р. і найближчих років», «Україна після 1654 року», «Павло Полуботок, полковник Чернігівський (1703—1724)».

Якову Миколайовичу дуже пощастило в подружньому житті. Його дружиною стала чудова українська дівчина, Любов Миколаївна Устимович, представниця уславлених козацьких старшинських родів, де переплелися імена гетьманів Павла Полуботка та Данила Апостола. З майбутнім чоловіком Любов Миколаївна познайомилася в редакції часопису «Киевская старина», куди вона завітала зі своїм батьком, Миколою Адріановичем Устимовичем, людиною шляхетною, з демократичними переконаннями. Як і її чоловік, Любов Шульгина була палкою патріоткою. Це про неї згодом скаже її син Олександр: «Вона жила Україною і для України». Вона навчалася на історико-філологічному факультеті Вищих хімічних курсів у Києві. Природний педагог, Л. Шульгина організувала у своєму рідному селі Совкино, біля Лубен, народну школу, із запалом навчала селянських дітей. Селяни дуже любили її, називали Любочкою. Згодом, коли родинні турботи, народження дітей, не дадуть змоги вчителювати, Любов Миколаївна відбирала найбодарованіших із сільської молоді і готувала їх на вчителів. Організовувала разом із Л. Старицькою-Черняхівською дитячі притулки для біженців під час імперіалістичної війни, влаштовувала там неофіційну українську школу.

Але неоціненою заслугою подружжя Шульгініх було те, що обоє вони — і Яків Миколайович, і Любов Миколаївна — дуже любили своїх дітей. Вони виховали прекрасних людей, свідомих українських патріотів. В родині панувала тільки українська мова. І хоч діти навчалися в російських гімназіях, де чудово набували знання, дома вони жодного разу не спілкувалися з батьками іншою мовою, крім рідної, української. Вельми приємне враження справило це на Карпенка-Карого, котрий був із родиною Шульгініх у великій приязні.

Якісний час Шульгіні жили в Єлісаветграді. Яків Миколайович, як «неблагонадійний», не міг займатися педагогічною діяльністю і вийшов до цього міста на посаду контролера банку. Тільки під кінець життя Я. М. Шульгин зміг влаштуватися в Києві на викладацьку роботу.

Дім Шульгініх в Єлісаветграді, як і скрізь, де б вони не жили, став осередком української культури. Любов Миколаївна виходила на прогулянки чи у справах до міста в українському стилі, говорила лише по-українськи, чим викликала подив у зросійщених більшовиків. А одного разу вирішила привітати видатних українських артистів Карпенка-Карого, Саксаганського, Лінницького, влаштувавши під час бенефісу «Безсталанно» спавожне свято національного мистецтва, піднесла разом зі своєю сестрою Марією подарунки славетним майстрам сцени. Вона довела зденаціоналізованому загалу Єлісаветграда, що українському мистецтву є чим пишатися.

Ось у такій атмосфері любові до України, її мови, культури, до народу зростали діти Шульгініх. Старша дочка, Надія, стала педагогом-математиком. Згодом її довелося змаймавшися громадською роботою. Олександр Якович Шульгин увійшов в історію України, як один із співавторів і захисників її державності. Ще будучи учнем I-ї Київської гімназії, Олександр Шульгин проповідував у зруїфікованому середовищі українські ідеї. Здобувши освіту на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету, О. Шульгин з молодих років став діяльним виразником інтересів України, які він обстоював усє своє життя. Вчений-історик, перший міністр закордонних справ УНР, відомий дипломат (він був пionером новітньої української дипломатії), політичний і громадський діяч, — він невтомно проповідав заради України, заради її визнання у світі. Працював і на рідній землі, і в еміграції, в екзилі.

озкривши павмання книжку, навіть назва якої зузвичить скандально із викликом — «Польові дослідження з українського сексу», й одразу ж наштовхнувшись на нецензуру фразу, рішуче відсунула її геть.

Але щось, однак, встигло зачепити, безсловесне, як погляд, і гостре, як погляд. У тій здіблений фразі вгадався надгрів, зоїк людини, що висить над прівою, але балагурить і запевняє, що все о'кей. Щоб пересвідчитися, що я не помилилася, ще раз узяла книжку до рук і прочитала її.

Претензійна натуралістична писанина, як повій після сніжної зими, поволі піднімачись, захоплює наші літературні журнали. Це, треба думати, — під схрещенням Вавилона з хутром: культура — ще «сокова», почек — «іхні». Чого там тільки немає: потик свідомості без пунктуації, шинічна анатомія з фізіологією, і маток... як клозет прорвало. Більш-менш сформована особистість обходить усе те, щоб не вступити і не вимастигтись. Хто — покушує і віблоє. Хто — отрігуює і потим хвортіме...

Я хочу спробувати пояснити тим, до чиїх рук потрапив роман Оксани Забужко, чому він НЕ ТАКИЙ, чому не образив у мені людину, і зокрема жінку, своїм натурализмом, у чому різниця між ним і згаданою вище писаниною. І скільки ньюмо «істинного», окрім неминучого «тепер».

Похочемо з того, що роман справді правдивий. Сучасне життя у його повноті мистецтвом ще не освонє, воно, «як циолтива галицька панна», ще схахається його реалії. Найзухвалиші, буває, щось ухопляти, але те «щось», як правило, не містить у собі суті, бо щоб добутись до неї, треба, на жаль, усе пережити, треба злагодитись з власним і чужим досвідом. А не кожному до спаги. У цьому ж різниця між холодною будиною писаниною (яка є чистою «тепер») заслінених вид хтиності хлопчиків чи закомплексованих мужів, що підглядають у шпарку) — і сповідю очищеної і вивищеної катарсисом душі.

Оскільки героям роману не в тім'я бита і цілком вправно та точно фіксує власні емоційні і психічні відчуття в конкретних життєвих ситуаціях, це викликає надзвичайно шкаві і азартні стани у мене як читача: впізнавання. Причому впізнавання не ніжного ряду: у тебе носик, і в мене носик, а — вищого: на гарячий, манілівий, напружений межі логічного й інтуїтивного, фізичного й трансцендентного, у напруженому проживанні власного «сюжету», у драматичних зіткненнях і туниках, у фатальний незмозі розуму подолати природу, безстороннім оком, попри слози, істерiku, розплач, навіть з якоюсь ненормальною жорстокою шкавістю фіксуєш старі як світ корені своєї драми, незмінні, як фізичні закони, півоти.

І вкотре виходиш на природу і загадку двох — Чоловіка та Жінки.

«О волль жінщин всіх времен: «Мой миль, что тебе я сделала?» Але ж у саме яблучко віщила Марина Цветаєва. Аристократка й кріпачка, робфаківка й колгоспниця, вчителька й перекупка, кожна з усім житті, широ й нерозуміюче дивлячись на свого единого, хоч раз та запитала: «Що я тобі зробила!?

А хіба він знає, що? Можливо, це продовження сімейного скандалу, який спалахнув одразу по вигнанні обох з Раю. Він навіть у хвилині найглибшої близькості не може її простити, що позбуває комфорту. Вона николи до кінча не зміє із глибин своєї крові відчуття провини, що спокусила. Набираючи щоразу різного забарвлення, різних соціальних, побутових напашувань, пей конфлікт, як серцепиття, несе аортону часу історію людства.

Навіть не вдається до Фрейда чи «Фромма з Юнгом», неважко помітити, що головні дійові особи людської шівілізації — лише двоє: Чоловік і Жінка. Усі найтрансцендентніші події, здобутки і втрати, усі досягнення і відкриття, усі набутки літератури, скульптури, зодчества, музики створені цим союзом, воїм я цього союзу і під впливом цього союзу.

І якщо увійти життя як тривання в часі якось енергії, то чоловік і жінка можуть претендувати на два протилежні полоси, які лише й здатні творити що енергію. Але в тому, напевне, їх корінь більших та менших людських трагедій, що — ДВА ПОЛЮСИ; лише нас двоє РІЗНИХ можуть творити сюжет, історію, можуть давати життя третьому, ще іншому. Двоє однаковісільних (чого ми ніколи необачно прогнемо) щого не могли б зробити, бо ніщо не спонукатиме їх стрепенутися, ошкіртися, накинутися одне на одного, зашківтися одне однім... Себто — жити. Але ж і які непорозуміння, які трагедії породжує інколи ця різниця між нами двома!

Якщо Чоловік і Жінка їх не були колись єдиною істотою (а на це недвозначно вказує Біблія, згадаймо деталь з ребром, хоч, до речі, О. Мель вважає, що оригінал перекладено неточно, що треба не «ребро», а — «суть») тобто якщо навіть не разделено Богом єдину істоту надвіс, на Чоловіка та Жінку, то що створені вони одне для одного — поза всяком сумнівом. Так і було Раю. Після гріхопадіння й вигнання Господя їх не переробляв. Тож, в ідеалі, так мало б бути її тепер?

Чому ж буває не так?

У своєму конкретному випадку геройня гарячково пробує відшукати причини і, здається, знаходить їх: «тільки в дитинстві є правда, тільки ним і варі міряти своє життя».

Підлітком пережила депресію. І цей стан підлітковості з його пріщавистю, комплексами і страхами, її надоганятиме усі життя. У

чинічні «з явно приближенними, піби з «зони» вивезеними манерами» — «скоголить, скоголить бідна, нелобленя, покинута на вокзалі дівчинка, ладна їти на руці до кожного, хто скаже: «Я твій тато». І ця друга — істинна («тільки в дитинстві є правда»).

У хвилині душевного й фізичного виснаження «од першого-ліпшого широго слова... ладна розревтися з місця, мов зашківоване вовчена-пілітко, ладна їсти з кожної руки». І її ставши «нормальною жінкою, чиє тіло тішиться, даруючи радість ішому», геройня залишається вразливо дитиною, якій хочеться, щоб хтось погладив по голові, пожалів. Вона шукає щого, підвідомо шукає «тата», який би не що щильно опікувався, як у дитинстві. Не втолене, таке природне для жінки желання захищати, затишку, дому вимутити на цих віражах до невістяні, до розпачі, до істерики.

Майже фізично присутній у романі мотив якоїс уселецької заганності, безнадійної втоми, викликаних тотальним відчуженням і життєвою гонкою — цими набутками цивілізації: «...втомилася, любий, о як я втомилася, єдине, чого мені тоді хотілось... — щоб ти був поруч і наміловав мене (як тато?) — Г.П.», але ти замкнув мене в тій хаті на ключ, а сам погнав машину кудися у ніч по харчі...»

І ця герояня, ця таткова доня шілком усвідомлює свою жіночу природу, жіночу суть, подобається це комусь чи не подобається: «жінка — ...витка рослина, которая без прямостійної підпори, хай би навіть і намисленої, без конкретного обличчя живої любови

заклали в чоловіка цей комплекс егоїстичної дитини? Запропонувавши йому оте яблучко з деревя пізнянина добра і зла, жінка фатально визнала за собою роль опікунки, берегині, мами. Лебедіти: «...мілій мій, рідний, хлопчику маленький, що до мене, в мене, я обтуло, закрио тебе собою, я народжу тебе заново...» — і чекати, що він захистить, витре слози, прожене страхи? Чи не безглуздо? І чи варто дивуватися, що «Зет женився з тою здоровеною дівкою, бо шукає маму» або Кріс — «мама восьмилітній дівчинці її мужеві — вічному студенту...»

Глибоко захована в наших доблесних мужчинах родова роль хлопчика, який уникне відповідальності, який, одруженчуючись із жінкою, потаємо шукає в ній маму, — ні-ні, та її виривається на поверхню, і, як правило, в найкритичніший момент, тоді, коли, власне, як повітря, потрібні його сила, благородство, стриманість, уміння зрозуміти. Вони й не дивно: коли жінці важко, то й чоловік перепуджується, але не за неї, а за себе: хто ж нам опікуватиметься!

Гадаю, що Господь з певних, лише Йому відомих причин свідомо змоделював саме таку ситуацію, заклав у людську історію саме таке протиріччя. Ініціатором фатальної події у Раю (проти волі Творця) була Жінка (вона і зірвала, і запропонувала), тому паном над ієрархією у вигнанні Господя призначив Чоловіка. Відтак маємо те, що масмо: жінка може, але їй не дано волі, а чоловікові — і карти в руки, та він не може. Тож чи й не гібісмо ми на її

відповідально й енергійно, які головних героїв. Ось як реагує герой на виставлені в крамниці фарби: «Понюхай, от понюхай, як пахне...» — нахиляється, хтво сапаючи ніздрини..., а геройня — на мову: «...рідна буда найпозивніша, найцілюща для змислив, чорнобривцевий оксамит, ні, радше вишневий (сік в устах?), русявий (запах волосся?)... голодувала вона без неї тяжко, просто фізично...» А ось міркування геройні про творчість: «Хотіти бути автором — творити — зазіхнути на виключну прерогативу Бога... то просто відслонився був нам на шпаринку окрайник первісного генерального плану, того самого, за яким було колись сотворено світ — з нічого, щильним і прекрасним, і від якого людство... відступило, як пам'ять (таку нетривку і таку бентежну зникому!) а проте — я жити, коли не стане її тієї?) про ту початкову спілкугу цілість зберігають, опрія в релігії, тільки мистецтво й любов». Убивчо гіркі, саркастичні і болочі міркування про історично зумовлену герметичність українського мистецтва імить: «український вибір — це вибір мік небуттям і буттям, яке вбиває, і що література наша — лиш зойк приваленою балкою в обрушенні землетрусом домі: я тут! я ще живий!..»

Окрім головних героїв, зближують характерами живими рисами персонажі, які з'являються на міті, на півторіні, на реччинах. Але полишають по собі враження жички і цілком повнокровних.

І все ж пайповіше розкрилася герояня: у часовому, фізичному і внутрішньому вимірах.

Роман Оксани Забужко на якісю 140 малоформатних сторінок — таки роман, принаймні енергії у ньому, життєвого наповнення — на роман. Але життя прискорюється, і час дорожчає. Тож в арсеналі творення авторки — не лише «словникові холодини». Сюжет вони не розгортає на папері, а — творить у просторі, творить голограму — де яскраво і глибоко метафорою, де — точним і влучним штрихом. Сучасну епоху і місце людини в ній відтворює біжучий, нервовий, рваний ритм оповіді. У ній пульс хвороблива, але жива і гаряча кров не просто жінки, але сучасної України!

Оксана Забужко, тікаючи з рідного душного хутора, як від пожежі, інтуїтивно? передбачливо? — взяла з нього все, без чого людній навіть у суперцивілізованому Вавилоні не вижити: своє коріння. Власне, роман шкавий саме тим, що герояня не лише зі знанням справи фіксує інтимні стосунки (це, з незначними варіантами, однаково описують усі, і Едічка Лімонов теж), але й що вона бачить і переживає їх, і цілком природно, аж захлапно, у контексті свого покоління і часу, своєї нації і народу (писанина, про яку йшлося напочатку, що рішучіше вписатися в Европу, з чисто холялькою готовністю всього цього зрикається), тим самим руйнуючи нагромадження стереотипів у сприйнятті етнічного України світом, та й ним самим.

Вчитуючись у роман, якось мимоволі перестаєш помічати те, що спершу страшно дратувало, оті віс «блін, а во!, ні фіга, матъ його за лапу тощо». (Якщо по правді, то важко розібратися, чи оша кинута нам в очі «нагота» — «зумисна» образлива, та...котою демонструється зневагу», — чи та, яка вилюплюється від болю, як оголюється жінка в пологах...)

Авторка жбурляє на сторінки всю правду, не просюючи її крізь сито... А власне, крізь яке сито: пристойності, умовності, правдоподібності? Чи, може, — лицемірство?

А може, так і треба писати? Адже ж лицеміримо, братчики, закочуючи очі, лицеміримо: геть чисто все, про що тут написано, нам відоме, більше того — нами пережити. То є і є — життя. І натуралистичні описи хворобливих інтимних стосунків героя не прості викликати (що він даст!), а, швидше, жаль, співчуття і спонукають міркувати про загрозливі вселенські причини такого кохання, такої болісної агонії того, що — в іншій час, інших обставинах — давало щастя й наслоду.

Хварій світ — хвора любов. Як пронизливи пиши про неї авторка: «І якщо не живе в нас повсякчас любов, то, замість розширятися, дедалі вужкає тунель, котрим захоплено же немось, і все тяжче стає пропискатися, і вже не летимо, як виладжалося поперехах, а повсюдно надсадно, викашуючи ошматти власних лєгень і того, що колись називалося даром, та, Боже ж мій, і було ж даром! — і сочимося на погоді, як сказали, як розвалені комашки, барвінми словами, які пахнуть гнилізиной і лікарняною карболікою, і починають з нами котиця всякої пріречі, мелькають кіліки й тюрми... піхота вже не доживає до свого Фауста, що ж ви гадаєте, це випадковість, гадаєте — їм просто менше дано? Зменшуються їхні шанси — зменшуються шанси кожного з всіх».

У цьому монолозі — відповідь тим, хто, можливо, не розуміє в романі зойку пораненої істоти, не відчує розpacу, не відлітіть харacterних ковуальських рибин, живцем киненої розяканеної сковорідкою.

Час виходить з герметизму власної шотландівості, якою нерідко маскується імпостентність, і говорити з Вавилоном поваліонським, але українською мовою. Як не блискуче і зухвалим викликом зробила Оксана Забужко своїм романом.

Галина ГАЛАМАРЧ.

Софія МАЙДАНСЬКА

ЖАСІНКА З МОЇХ РУК

п'ятами очманіло товкли
у потрісканий струп
чорнозему.
Кров голуба-голуба
виступала на стопах,
розчахнутих несамовитим гало-
пом,
і мертві летіла, як Лета,
впадаючи в Прип'ять...
А вони
все танцювали
на уламках,
на брилах зловісного сонця,
хапаючи в пригорщи полум'я,
грались,
раділи, як діти,
що ось підірвуться на міні.
І кров голуба
застигала, як смальта,
і мовчки дивилася
Оранта.

* * *

Де палиця та,
що воду для спрагливих
добула в Хориві?
Ударити б нею
в скелю наших очей,
щоб слоза покотилася,
щоб омила нам лиця,
взорешні стронцієм,
і напоїла пустелю безплідного лона.
Де палиця та?
Хай добуде чисту сльозу
із отруєних річищ,
хай добуде,
ми спраглі — п'ємо лише ртуть,
лиш розтоплене олово.
Ми — спраглі Мідаси.
Від нашого дотику
іржево береться земля,
що як золото.
Де палиця віща Мойсея,
ми тут,
ми не віримо в чудо,
не віримо!
Були ми ніким,
а стали,

а стали

нічим
на помийницях власних задвірків,
де не ждемо милості від природи,
де нам не добути повік
джерел первородних.

* * *

Наш хліб
не нам
даєши ти днесъ...
Роди, проклята,
лиш камінь,

камінь!
Хай зуби тих,
що в тебе уп'ялися
і розривають,
як вгодованого тура,
і шкірять писки
окривавлені, масні,
хай зуби тих...
О ні!
Нехай покірне
дідівське жорно,
що знало тільки
молоти брашно
для чужих ротів,
тепер
ци ікла жадібні
на порох перемеле!

* * *

Чорнозем підвіся
і дивиться в вічі...

Павло Тичина

Тобі легко буде
мене розшукати в пустелі,
де між малів,
калин і криниць,
наче стовп соляний,
стоятиму в білій хустині.
Де тріста років
не підведеться чорнозем,
не підведеться
ї не гляне у вічі
на могильнику роду мого,
що не вмер,
що не вмер,
ще не вмер!..

Виростає каліччя!
Виростає глухе і німе,

виростає незряче
і на милицах мови чужої
навіженно по кону скаче.
Тобі легко буде
мене розшукати в пустелі,
де між малів і криниць,
наче стовп соляний,
стоятиму в білій хустині.

* * *

Тільки раз
падає грудка землі
на зерно
нашої домовини...
Ну що ти, рідненъка,
не плач,
прийде час —
і кільчиком легко проб'ю
склепіння свого саркофага,
і рястом ростиму з долонь,
молитовно стулених...

Скрикнуть батько:
Нарешті!
Пора покидати Ковчег.
Із Чорнобиля
чорна вода відійшла,
і голуб
калини галузку приніс...

* * *

Я також була під іржавими скреб-
лами

чорних конюших...

І сукров текла із криниць,
і сутінка сновидінь,
що за обрієм крові

усе сновигають
і розкручують ядра реакторів

на ланцюгах,

і ламають мій череп...

Чиста джерельна вода

пробивається з сивої скроні

і сповіває-купает

мертвих моїх сосунців...

Я також була під іржавими скреб-
лами...

Віщи сороки скрекочуть

і здзьобують вічні закони

з побитих скрижалів.

Я також була...

* * *

Летить насіння з моїх рук —
його визириують голодні...

Хмарина подиху весняної ріллі
під вікнами блукала і замерзла,
припадаючи до вікон...

Вінок терновий
до крові ранить небо
над Дніпром...

Сміються з нас приблудники-во-
яки
плюгавого синедріону
і нам на плечі
порфіру накидають,
нам у правицю
затикають булаву...

А потім,
роздрібавши багряницю,
женуть в рам'ї — веретищи
до все нових, нелюдських
ЗОН...

На цій дорозі
не стрівся
Симеон...

Прибита до землі дощами,
лежу в полях,
накривши темними руками
свій віщий страх.
А він притих, мов перепілка,
тут, під грудьми,
і заболів: ми вчора тільки
були людьми.
Так: тільки вчора ми прозріли
од цих заграв,
але вп'ялися отруйні стріли
у наш загрив,
у наш покірний і негнучий,
і ситий карк.
О, смійся, смійся, смійся, ноче,
найдовша з кар!
Коли себе зариуют люди
в цей небосхил,
там навіть зорям тісно буде
од іт могил.
Та видibaє з попелища
одним один,
і я дивлюся — близьче, близьче —
невже мій син?!

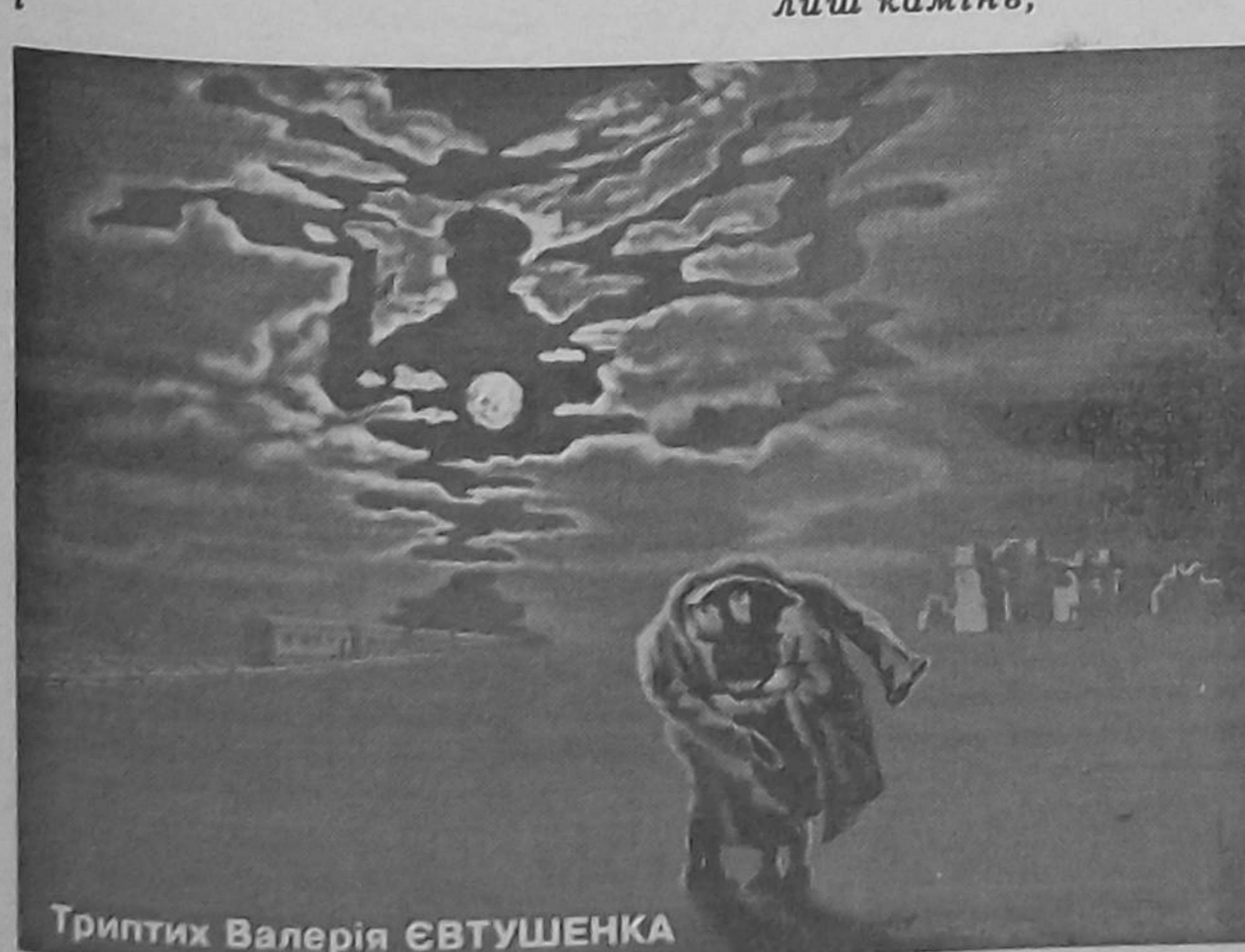
* * *

— Тільки б війни не було, —
говорили старі.

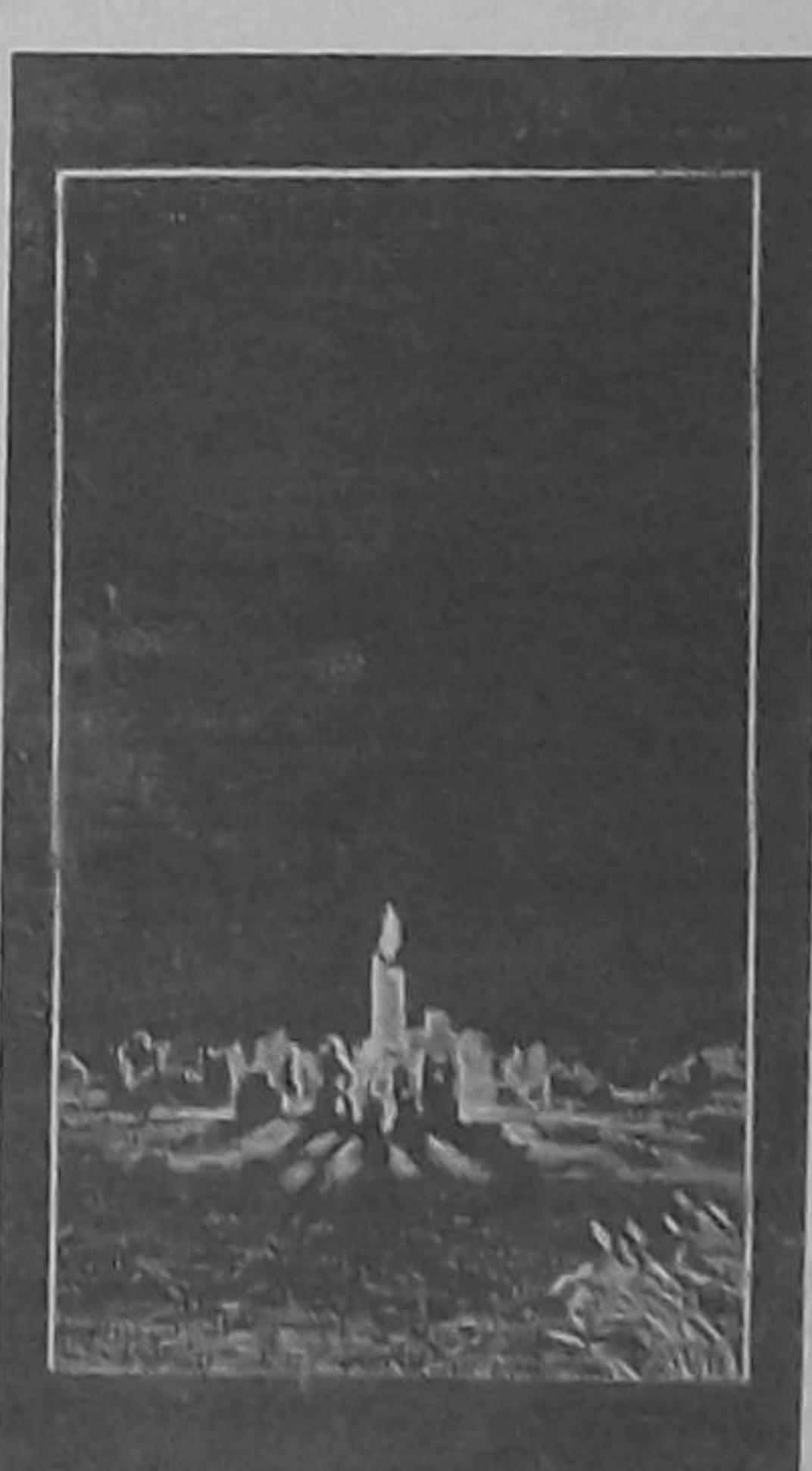
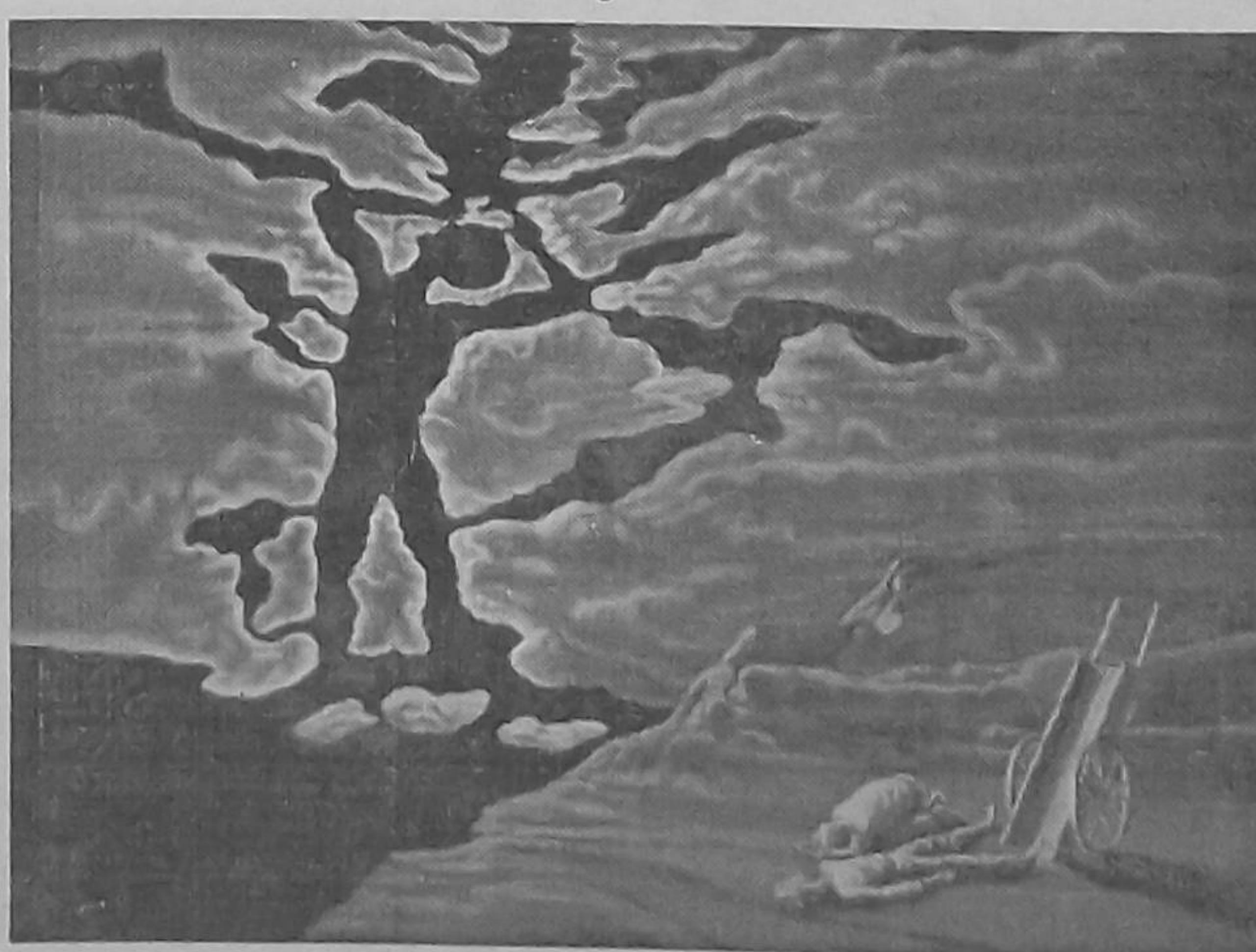
А відчайдухи
розпинали свої тіла
під сонцем реактора,
і голуба
шляхетна кров
текла в ігніх жилах,
в юніх античних торсах,
обвітих
виноградною лозою
п'яного Бахуса.

— Ет!

Що нам Содоми й Гомори,
біблійні Чорнобиї —
тлін єврейських Талмудів —
ми гідні стрімких колісниць
Фаєтона, —
гукали вони

Триптих Валерія ЄВТУШЕНКА

ПОКИ Є ЩЕ МУЗИКА В ДУШІ

Як не прикро, але слід визнати, що малоталановиті автори завжди видаються активніші, ніж талановиті. В минулому, коли були державні видавництва, штат рецензенрів і перспективне планування, таким авторам легше було поплакатись перед начальством, розпити чарку-другу з редактором чи рецензентом і таким чином потрапити в план, може, і авіть поза чергою. Тепер, коли потрібні лише гроші, таким авторам легше знайти собі спонсора, бо ім не соромно ходити і просити, а наші новітні меценати ще не дуже розираються в мистецтві, і тим важко вирішити, кого варто підтримувати, а кого ні.

Та, проте, бувають винятки, і виходять в світ книжки, які варти того, щоб їх люди взяли в руки, прочитали, а по якомусь часі, може, і перечитали.

Коли рік тому я на міжнародній конференції по «розстріляному Відродженню» в Києві зустрілася з поетом Миколою Адаменком, він, трохи ніяковіочи, подарував мені саморобну книжечку своїх віршів: текст надруковано на машинці, листки зшиті вручну, обкладинка з синього картону з намальованим заголовком. І сумний дарчий напис: мовляв, на краї не сп'є диватися не доводиться, отож, дарую те, що маю.

Та даремно Микола Адаменко так пессимістично ставився до свого майбутнього, бо дніми я отримала від нього цілком ошатно видану в Чернігові заходами місцевої «Просвіти» і Руху збірку поезій «Прагнення неба». Збірка вийшла в серії «Лауреати премії імені Бриса Грінченка». І обкладинка, хоч чорно-біла, але вишукана, і обсяг — майже 5 видавничих аркушів, як для поезії, цілком солідно, і тираж півтори тисячі примірників — цілком пристойний.

Що ж торкається змісту книжки, то на самперед я хочу відзначити різноманіття жанрів: тут є вінок конетів «Я читу три-вога в шумі ясенів», і балада «Люлька», і поема «Дозрівання», і віршована казка «Дідові доро-

ги».

Я не можу назвати якоїсь основної теми збірки, бо кожен вірш про щось інше. «На острові панів» — це юда сатира про остров, де одні панують виключно через те, що є інші, які готові бути рабами, низько кланяються і вислужуватися. «Пензлик» — це, мабуть, теж балада, але лірична, чимось схожа на відомі «Крила» Івана Драча, але разом з тим відмінна, бо якщо дядько Кирило з Драчевої балади «на крилах навіть розжився», то безіменний юнак з балади Адаменка мовчки вислуховує батькові докори — «і знов за своє, бо пензлик дихнути йому не дає».

В збірці багато поезій про природу, але в них нема безхмарної ідилії, в них є тривога. Та тривога викликана різними причинами. Екологічним неблагополуччям: «Тут сад аж ген до виднокругу Чортополохом заростав». Споминами про трагічне минуле: «Уздрів я берізку, наче щасну долю... Й на мить забув і про гірку неволю, Й про конвоїрів зліх, про тaborи». А найбільше тривоги за долю народу, долю рідного краю:

Ось моя Убідь, ось моя Десна,
Ось моя щира материнська мова,

Ось мій народ, що в муках виростав,

Хворів та став видужувати з юві.

Може, це і є основна тема збірки — тривога за майбутнє України, бо так же по ній топталися, так над нею знушилися, так витравлювали з людей живу душу, що вже завелося ціле покоління, яке готове пісню віддати за хліб, а небо за ковбасу.

Але ті, хто зберіг в собі гордість бути українцем, мусить твердо стояти, мусить затято працювати, щоб таки вернути природі її чистоту, розбудити в людях наркотичним сном прислану душу.

Особливо чітко це висловлено в цілі «котирівішів», бо там же сам жанр вимагає лаконічності і закінченості. Більшість цих катренів звучать афористично, і це можна було б продемонструвати, процитувавши будь-який з них, але мені хочеться закінчити свій невеликий відгук на збірку Миколи Адаменка «Прагнення неба» такими рядками:

Вже земля вдягає білі шати,
Поморозь ляга на спориші.
Сутені... Треба поспішати,
Поки є ще музика в душі.

Спасибі чернігівським обласним організаціям «Просвіти» і Руху, які не забули, що в довженківській Сосніці є поет, колишній поліг'язень Микола Адаменко, і видали цю збірку. Йому і нам.

Галина ГОРДАСЕВИЧ

УСІ УКРАЇНЦІ, ДОРОСЛІ І ДІТИ,
ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

«СЛОВО ПРОСВІТИ»

НАШ ІНДЕКС: 30617

Квітень				Травень				Червень			
Число	День	Входження Місяця в Знак Зодіака	Фаза Місяця	Число	День	Входження Місяця в Знак Зодіака	Фаза Місяця	Число	День	Входження Місяця в Знак Зодіака	Фаза Місяця
1	пн			1	ср			1	ср		
2	вт			2	пт			2	вт		
3	ср	0.24		3	пт			3	пн	5.29	
4	чт		8.09	4	сб		19.01	4	вт		
5	пт	6.56		5	пт			5	ср	5.47	
6	сб			6	пн	20.57		6	ср		
7	нед	1.16		7	вт			7	пт	7.19	
8	пн			8	ср	22.40		8	вт		
9	вт	8.25		9	чт			9	пн	11.26	
10	ср			10	пн			10	ср		
11	чт	1.18	2.36	11	ср	1.33	5.04	11	вт	18.10	
12	пт			12	пн			12	ср		
13	сб	20.21		13	пн	6.04		13	чт		
14	нед			14	вт			14	пн	3.17	
15	пн	23.49		15	ср	2.24		15	ср		
16	вт			16	чт			16	вт	14.08	3.37
17	ср			17	пт	20.45	17.18	17	пн		
18	чт	5.06	5.51	18	сб			18	вт		
19	пт			19	нед			19	ср	2.19	
20	сб	M 2.53		20	пн	7.19		20	вт		
21	нед			21	вт			21	пн	5.00	
22	пн	23.26		22	ср	19.24		22	ср		
23	вт			23	чт			23	пн		
24	ср			24	пт			24	вт	2.31	8.25
25	чт	11.38	23.41	25	сб	7.53	17.14	25	вт		
26	пт			26	нед			26	ср	10.52	
27	сб	23.44		27	пн	18.27		27	чт		
28	нед			28	вт			28	пн	4.54	
29	пн			29	ср			29	ср		
30	вт	19.25		30	чт	1.27		30	нед	5.46	
				31	пт						

СПРИЯТЛИВІ ДНІ
ДЛЯ САДІННЯ ТА ВІСІВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР

КУЛЬТУРИ

Огірки, кавуни, дині, гарбузи, цуккіні	3, 4, 23, 24	3, 20-22, 30, 31	1, 17, 18
Горох, кущова квасоля, боби	3, 20-24	3, 18-22, 27, 29	1, 18-21
Культури з плодами в землі: картопля та інші	3, 9-11, 19-24, 30	7, 8, 16, 18-22	1-4, 7-8, 12-15
Цибуля на зелень, цибуля-порей, капуста	3, 4, 14-17	3, 14, 15, 30, 31	1, 26-28
Помідори, баклажани, перець	3, 4, 23, 24	3, 15, 30, 31	1, 17, 18, 26-28
Петрушка, селера на зелень, салат	3, 4, 14-17	3, 15, 16	1-4, 7-13
Редиска	3, 4, 9-11, 14-17	3, 14-16	1, 7-13
Кукурудза, квасоля (на жердині)	3, 4, 20-22	3, 15, 20-22	1, 29, 30
Квіти, декоративні рослини	3, 4, 20-22, 28, 29	8, 19, 25, 26	1, 22-25
Суниці, виткі рослини	3, 4, 14-17, 20-22	3, 15, 19	1, 14, 15
Дерева і кущі	3, 4, 7-11, 19, 25-27	3, 16, 21-24	1, 12, 13, 29, 30
Лікарські та інші рослини, які мають колючки	3, 4, 20-23	3, 7, 16, 21-24, 30, 31	3, 14, 15, 26-28, 30

НЕСПРИЯТЛИВІ ДЛЯ САДІННЯ ДНІ

12, 13, 18 9, 10, 17 5, 6, 16

Адреса "Слово Просвіти" - 252001, Київ-1,

Завулок Музейний, 8, Всеукраїнське Товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка, тел. 294-41-51

Індекс 30617

Зам. № 031